

L'etnomusicologia hispànica en les aportacions posteriors a Higiní Anglès

GABRIEL FERRÉ I PUIG

Presentació introductòria

Si partim de les tasques precursors en l'estudi del folklore musical hispànic —com, per exemple, els treballs de Felip Pedrell¹—, el camí fins a l'etnomusicologia moderna passa, sens dubte, per les aportacions d'Higiní Anglès. Tot fent un repàs atent —i crític, si cal— de la copiosa obra d'Higiní Anglès², hom s'adona que l'etnomusicologia fou durant tota la seva vida un camp d'interès constant. Encara més, ell la veié néixer com a disciplina científica, en fou el creador en el domini català i n'impulsà el conreu en l'àmbit hispànic. En palesar això no vull pas repetir, òbviament, el que el professor Crivillé ja ha dit en la seva ben documentada ponència sobre «L'etnomusicologia en l'obra d'Higiní Anglès». Així, doncs, haig de fer constar que he partit d'uns determinats límits històrics i geogràfics en redactar aquesta reflexió sobre les aportacions posteriors a Higiní Anglès en el terreny de l'etnomusicologia hispànica.

Altrament, aquest tema que m'ha tocat de desenvolupar podria ser objecte d'aproximacions des de molts i diferents punts d'interès i, per això, caldria pensar, potser, en un plantejament més extens i diversificat del que jo exposaré tot seguit en aquesta ponència, la qual em fou proposada pel director del congrés, el professor Francesc Bonastre, a qui agraeixo la confiança i l'encoratjament que m'ha donat. I vull subratllar que em plau molt especialment de presentar aquesta aportació meua precisament en un congrés internacional dedicat a Higiní Anglès, car fou un home que començà

¹ Vegeu ANGLÈS, Higiní, «El mestre Pedrell i la cançó popular», OCPC, *Materials*. Vol. I, fascicle 2, p. 405-416, Barcelona, Elzeviriana, 1928. Vegeu també BONASTRE BERTRAN, Francesc, *Felipe Pedrell. Acoaciones u una idea*. Tarragona, Caja de Ahorros Provincial de Tarragona, 1977.

² Vegeu-ne la bibliografia continguda a la *Miscelánea en homenaje a Monseñor Higinio Anglés*. Barcelona, 1958-1961, II, p. XI-XX.

a estimar la música en les manifestacions del folklore musical del seu poble, Maspujols, i de la seva comarca, el Camp de Tarragona —d'on jo també sóc nadiu—, i el qual, com és sabut, sempre va saber prear la música folklòrica al costat de l'anomenada música culta, amb la mateixa passió i amb l'idèntic bon criteri³.

El professor Josep Crivillé, a qui citaré molt sovint per raons prou importants i a qui haig d'agrair els seus consells i informacions, s'ha preocupat, en diverses ocasions, de donar a conèixer l'àmplia tasca de caire folklòric que Anglès realitzà fins al darrer dia de la seva vida⁴. I, en efecte, hom constata que els treballs de mossèn Higiní amb contingut o d'interès etnomusicològic abasten un període de temps ben llarg: aproximadament, des de 1916 amb l'article «Els cants populars religiosos i el Novenari d'Ànimes», publicat a *Vida Cristiana*⁵, fins a l'any 1970 amb l'obra pòstuma *Historia de la Música Medieval en Navarra*⁶, especialment en els primers capítols.

De fet, en tota aquesta intensa tasca de recerca etnomusicològica anglesiana cal distingir, cronològicament i tipològicament, dues etapes i dues metodologies. En primer lloc, cal esmentar les recerques de camp realitzades per ell com a incansable recopilador de cants tradicionals pels pobles de la comarca del Camp i dels Països Catalans. Ell mateix manifestava, però, l'any 1928, a l'edat de quaranta anys, en una interessant conferència donada al Centre de Lectura de Reus, que ja no podia continuar aquesta tasca i que li dolia molt no poder dedicar-s'hi:

Jo ara, un treball n'aparta un altre, ja no puc dedicar-me a continuar aquesta recerca per les meves terres. Com em plauria que sorgís un devot de la música per a fer-la! És de primera necessitat⁷.

Malgrat això, s'obria una segona etapa, en la qual predominarien els estudis teòrics sobre els materials recollits per ell o d'altri.

³ Vegeu ANGLÈS, Higiní, «Recull de cançons populars de la comarca del Camp». *IV Certamen*. III vol. Reus, Centre de Lectura, 1921 (1926), p. 243-334.

⁴ Vegeu en aquest sentit CRIVILLÉ, Josep, «Monsenyor Higiní Anglès, Folklorista». *Guia Musical*, 8. Barcelona, desembre de 1970 (1970-1971), p. 7-10 (175-178); i també CRIVILLÉ i BARGALLÓ, Josep, «Higiní Anglès, creador de l'etnomusicologia catalana», *Revista Musical Catalana*, 40. Barcelona, febrer 1988, p. 7-11.

⁵ ANGLÈS, Higiní, «Els cants populars religiosos i el Novenari d'Ànimes». *Vida Cristiana*, vol. II, 18. Barcelona, 1916, p. 443-448.

⁶ ANGLÈS, Higiní, *Historia de la Música Medieval en Navarra*. Barcelona, 1970.

⁷ Conferència de mossèn Higiní ANGLÈS, «Cançons del Camp i del Montsant». *Revista del Centre de Lectura*, Any IX, 179. Reus, març 1928.

Amb aquesta referència a la diversitat de l'obra etnomusicològica d'Hi-gini Anglès vull indicar que, efectivament, també les aportacions posteriors són diverses. La seva obra esdevé, doncs, un excel·lent punt de partida per observar, comparativament, quines han estat les aportacions més actuals a l'etnomusicologia hispànica contemporània.

Així, doncs, el període que analitzaré serà aproximadament des del 1970 fins a avui mateix. En aquest sentit, els aspectes a tenir en compte en aquesta visió panoràmica seran les recerques de camp, els materials de les quals forneixen els arxius escrits o sonors i els museus de cultura material, els reculls o col·leccions de tipus etnomusicològic i organològic, els estudis descriptius o sistemàtics i les reflexions teòriques i metodològiques que determinen l'enfocament de la matèria que és objecte d'aquest comentari.

Certament, un treball proper en certs aspectes a aquesta ponència fou presentat pel professor Josep Crivillé l'any 1979 durant el I Congreso Nacional de Musicología, celebrat a Saragossa, i publicat l'any 1981 a les actes corresponents. El treball, «La etnomusicología: sus criterios e investigaciones»⁸, plantejava la necessitat d'aquesta disciplina en el tractament de tota música de tradició oral i exposava l'estat de la qüestió del folklore musical en l'àmbit hispànic, tot fent-ne una revisió crítica i aportant-hi noves orientacions. Aleshores, Crivillé constata una sèrie d'accions empreses, però també un seguit de mancances. Ara és l'hora d'aportar-hi les notícies i les dades més recents i completar el panorama amb les noves tendències observades.

Finalment, després d'aquesta presentació i de les observacions prèvies, he dividit la meua exposició en dos apartats bàsics. En primer lloc, ressenyaré les recerques de camp i donaré notícia dels arxius d'interès etnomusicològic existents o que s'estant realitzant en l'àmbit hispànic, és a dir, en els diversos països peninsulars. I, en segon lloc, informaré sobre els estudis etnomusicològics i llur metodologia de treball, la qual cosa em portarà fer un breu repàs a determinades reflexions teòriques sobre el folklore musical i l'etnomusicologia. Una conclusió oberta i en futur clourà l'assaig, que no és sinó una aproximació possible a l'estat de la qüestió en una ciència encara jove i en un territori força divers. A l'annex inclòs al final d'aquest treball, sota l'epígraf «Aproximació bibliogràfica i discogràfica a l'etnomusicologia hispànica: 1970-1988», esmento les edicions més importants.

⁸ CRIVILLÉ i BARGALLÓ, Josep, «La etnomusicología: sus criterios e investigaciones. Necesidad de esta disciplina en el tratamiento de toda música de tradición oral». *Actas del I Congreso Nacional de Musicología*. Zaragoza, 1979 (1981).

I. Recerques de camp i arxius

Aleshores, a l'època d'Higini Anglès, els folkloristes de camp comptaven amb pocs mitjans tècnics, però posseïen encara uns recursos no exhaurits de cançoner i d'altres materials etnomusicals ben vius en la tradició oral popular. Certament, avui no és cap descoberta afirmar que l'estat de vitalitat dels gèneres del folklore musical és, en general, de crisi. Tot i així, cal valorar-ne els matisos i observar-ne els factors.

En un treball ben recent, intítulat «Literatura tradicional i etnopoètica: balanç d'un folklorista», el professor Josep Maria Pujol, els suggeriments intel·ligents del qual m'han ajudat molt a obrir-me horitzons, analitza el grau de vigència present del folklore literari català i n'esmenta els condicionaments actuals més importants:

La societat catalana actual ha estat profundament remodelada per la industrialització, de tal manera que han desaparegut la majoria de les condicions socials i els sistemes de valors que havien originat i mantingut el sistema de gèneres que van conèixer els folkloristes anteriors als anys seixanta, l'obra dels quals constitueix, encara, la massa més important, quantitativament, de documentació al nostre país⁹.

Al meu parer, aquesta valoració també es pot aplicar en el camp d'estudi de l'etnomusicologia en l'àmbit hispànic i fins i tot europeu, tot i la diferent temporalització que s'hi pot donar¹⁰.

En un treball nostre, anomenat «Cançó i música tradicionals als Països Catalans, avui»¹¹, també constatarem que l'antiga societat tradicional pre-industrial havia generat unes formes culturals que la industrialització havia anat abolint, transformant o reinterpretant en la societat moderna actual. És evident, doncs, que avui, a les acaballes del segle xx, la decadència i l'agonia d'una bona part del folklore és un fet reconegut no només pels recercadors i estudiosos —antropòlegs, folkloristes, etnomusicòlegs o semiòlegs—, sinó també per l'home del carrer.

Les noves tècniques agrícoles i ramaderes, l'escolarització i l'alfabetit-

⁹ PUJOL, Josep Maria, «Literatura tradicional i etnopoètica: balanç d'un folklorista». *La cultura popular a debat*. Barcelona, Fundació Serveis de Cultura Popular - Alta Fulla, 1985, p. 158-167.

¹⁰ Vegeu en aquest sentit, NETTL, Bruno, *Música folklòrica y tradicional de los continentes occidentales*. Madrid, Alianza Música, 1985 (1973)¹.

¹¹ FERRÉ, Gabriel; REBÉS, Salvador; RUIZ, Isabel, «Cançó i música tradicionals als Països Catalans, avui». *Revista Musical Catalana*, núm. 20, Barcelona, juny 1986.

zació, la secularització i la democratització, les migracions i la urbanització, i el predomini dels mitjans de comunicació de masses en l'oci han imposat formes innovadores de treball i de diversió en la societat actual. Tot i la predisposició favorable a la comunicació de documents folklòrics per part dels informadors, nombrosos indicis proclamen l'extinció de la memòria col·lectiva, la fi de la cadena de transmissió tradicional i la pèrdua de la pulsio folklòrica.

Pel que fa al cançoner, els canvis tan pregonos de la vida a pagès l'han privat, des de fa anys, de la seva utilitat pràctica. Tot sovint, el text ve desproveït de la seva melodia, o és fragmentari, i en el cas de la balada s'observa un sensible empobriment en l'actualització literària, i també prosificacions, al marge, és clar, d'adaptacions ideològiques, musicals i d'altres menes. El romancer és, potser, un dels gèneres més afectats per la decadència, la pèrdua i l'oblit. El mecanisme de la tradició, adequat al pas dels segles, esclata i s'esmicola amb el medi al qual romanien circumscrit, transmutat per una nova ideologia tecnològica i mercantilitzada. La seva dependència del medi és evident al nivell més profund: el cançoner suposa la representació, mitjançant un discurs formalitzat musicalment i lingüísticament, d'un sistema de valors i d'una manera de viure pretèrita. És un llenguatge i, com a tal, es troba necessàriament referit a una concepció del món. Així, al costat de la seva desfuncionalització utilitària, és encara més transcendent la pèrdua del sentit referencial i de comunicació. Per transmetre els valors d'una societat nova ja hi ha altres llenguatges que competeixen amb avantatge. L'eficàcia d'aquests ha aclaparat i silenciat el saber tradicional i l'ha convertit en un residu testimonial en la memòria dels seus darrers portadors naturals. Avui, la recopilació de materials folklòrics musicals es fa tot sovint en sessions informatives fora del seu context, per tal com aquest ja no és viu i només en resta un feble testimoni de l'ahir.

Les tonades de treballada al camp —substituídes per la cançó comercial de la ràdio—, o les cançons de ronda o de dansa al carrer —reemplaçades, com a part del ritual del galanteig, per la música ballable de la discoteca— són exemples prou clars de gèneres folklòrics cantats en l'avior, però que han emmudit gairebé del tot actualment, o romanen latents.

Potser altres gèneres cançonístics poden assolir una vida més llarga i una actualització relativa, a causa de la contextualització, per exemple, en celebracions rituals o festes tradicionals i populars, fossilitzats per una tradició persistent. Aquest és el cas, també, de la vitalitat relativament major de la música instrumental. La menor desfuncionalització d'aquesta sembla ésser-ne la causa. En el cas del món dels sonadors —en què conflueixen elements de la cultura material i de la cultura espiritual, entre altres—, cal distingir diferents graus de vitalitat. De fet, el nivell d'ús de cada cas depèn

de la manera com s'insereix dins la vida i el context actuals, reals i concrets. Els aspectes a tenir en compte a l'hora de fer-ne un estudi organològic i etnomusicològic són diversos: la morfologia, la simbologia, el prestigi social i el repertori, és a dir, les danses, entremesos i altres elements festius que integren el seu context i el programa exterior que en determinen la pràctica¹². I, tanmateix, el ritual festiu —civil o religiós—, aquesta celebració col·lectiva i genotípica on es dóna majoritàriament aquesta pràctica, es desenvolupa en un espai i un temps que són molt especials i limitats dins l'actual i complex panorama del fet musical a l'occident.

Aquest és, doncs, el panorama de crisi real —susceptible de presentar un balanç més positiu o més negatiu, segons els sectors geogràfics—, i que ara he descrit breument i fent moltes generalitzacions, sense cap actitud sentimental o nostàlgica pel passat ni cap afany de recuperació militant a ultrança en el present. Penso que s'ha de realitzar una revisió de l'estat de la qüestió per adonar-se de la vigència real o latent dels diferents gèneres musicals folklòrics corresponents tant al cançoner com a la música instrumental. En tot cas, crec que cal remarcar la urgència que exigeix la recopilació dels darrers testimonis de molts gèneres musicals folklòrics, i encara més si hom té en compte l'inici tan tardà dels reculls sonors.

Vull subratllar la importància de les recerques de camp, dirigides a recopilar materials sonors de folklore musical, per raons molt diverses: científiques, empíriques i, fins i tot, humanes. En aquest sentit i respecte a aquests treballs, Crivillé en destaca l'interès per diversos motius concrets:

En el treball de camp, si bé resulta edificant en un aspecte humà (...), en té un altre, vinculat a l'enteniment gairebé instantani que cal tenir del tarannà individual i també col·lectiu dels informants, que fa evident la seva subtilitat i, a voltes, la seva aridesa¹³.

Una ressenya prou representativa com la que intentaré de fer tot seguit pot donar una idea general de l'activitat recopiladora més recent en els diversos pobles de l'àmbit hispànic. A partir d'aquests treballs de camp, s'han anat constituint arxius i elaborant reculls de documents etnomusicològics originals que també intentaré de ressenyar.

Abans d'entrar a citar aquestes tasques, crec que cal fer, encara, una altra observació prèvia sobre l'àmbit geogràfic que abraça. Haig d'anunciar,

¹² Vegeu-ne una visió de síntesi a TRANCHEFORT, René-François, *Los instrumentos musicales en el mundo*. Madrid, Alianza Música, 1985 (1980)¹.

¹³ CRIVILLÉ i BARGALLÓ, Josep, «Higini Anglès, creador de l'etnomusicologia catalana», p. 11.

en aquest sentit, que per a la ressenya de notícies parteixo del respecte total a les que cal considerar, al meu parer, les diverses cultures de la Península Ibèrica: la catalana, als Països Catalans; la castellana, als Països Castellans; la galaico-portuguesa, a Galícia i Portugal; i l'euskera, a Euskadi, a més de l'occitana a la Val d'Aran, etc. És per això que ometré en tot cas l'ús de l'enunciació «folklore musical espanyol», perquè crec que, certament, aquest concepte com a expressió d'una unitat —ni que sigui entesa com a composició diversa i plural— en el folklore musical, com en tantes altres coses, no és prou exacte i està mancat de rigor científic¹⁴. Empraré, si cal, l'expressió «àmbit hispànic» per designar la geografia peninsular, que de vegades és objecte d'estudi general per recerques globals¹⁵. Crec que en parlar d'etnomusicologia cal demanar un reconeixement per l'àmbit cultural a què pertany cada document, sense oblidar, és clar, la comunicació existent entre totes les comunitats i els aspectes més universals. D'altra banda, les situacions són ben distintes en uns indrets o en altres¹⁶.

Cal advertir, a més, la inexistència de recerques de camp realitzades a l'estranger des d'aquí, la qual cosa contrasta amb altres països, com per exemple l'Estat Francès, Hongria...¹⁷

Per raó d'un major coneixement personal de l'àmbit català, he pogut accedir a informacions més exhaustives dels Països Catalans que no pas dels altres pobles peninsulars, els quals també hi són representats amb dades prou importants i esbossades. La dispersió i l'accés difícil que sovint presenten aquests materials i dades m'han privat de poder donar-ne una ressenya detallada i completa. No obstant això, els meus esforços personals s'han vist excel·lentment complementats amb la col·laboració de diversos estudiosos i amics, els quals m'han tramès informacions valuoses que esmentaré i agrai-

¹⁴ No faig cap referència, doncs, a l'àmbit americà que, després de la invasió hispana, hem convingut anomenar Hispanoamèrica. Els fenòmens de conservació, creuament i assimilació cultural que s'hi han generat arran de la coexistència, a voltes conflictiva, entre indis i hispanos han tingut repercussió en el camp etnomusical. Puc esmentar, si més no, el recull de treballs sota el títol *Musicología en Latinoamérica*, Ciudad de la Habana, Arte y Literatura, 1985. Vegeu també en un altre sentit, ARMISTEAD, Samuel G., «Romances tradicionales entre los hispanohablantes del Estado de Luisiana», *Nueva Revista de Filología Hispánica*, vol. XXVII, núm. 1, Madrid, 1978.

¹⁵ Vegeu MARI, Isidor, «Poble, nació, cultura popular: plenitud o dinomia? La cultura popular en un projecte cultural nacional». *La cultura popular a debat*. Barcelona, Fundació de Serveis de Cultura Popular-Alta Fulla, 1985, p. 81-86. I també MARI, Isidor, «Per un concepte viu i combatiu de la cultura popular». *Cultura popular i llengua*. Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma, 1984, p. 7-16.

¹⁶ Vegeu CHEYRONNAUD, Jacques, *Memoires en recueils*. Montpellier, ODAC, 1986.

¹⁷ Vegeu BARTÓK, Béla, *Escritos sobre música popular*. México, Siglo XXI, 1979.

ré puntualment. Demano disculpes a l'avançada per les mancances que s'hi puguin notar, i no cal dir que agrairé qualsevol informació que pugui ampliar i completar aquesta relació.

Una ressenya de la història més recent dels treballs de recopilació ha de donar justa referència dels esforços de col·lectius d'afeccionats i estudiosos autodidactes fins a les recerques conduïdes per professionals acreditats des d'estaments acadèmics o institucions oficials. Cadascú, amb més o menys encert i èxit, ha fet la seva aportació complementària i, a voltes, fins i tot imprescindible.

1. Països Catalans

Als Països Catalans, la relació s'ha d'obrir amb una referència a la fi dels anys 60, quan, un cop desapareguts els folkloristes que visqueren els dos primers terços del segle i patiren el franquisme més sever¹⁸ —Joan Amades, Joan Tomàs, Aureli Capmany, Ramon Violant i Simorra... i el propi Higiní Anglès—, algunes persones i grups enceten la seva activitat tot partint de l'interès per la cultura tradicional com una eina de reivindicació nacionalista o com una manifestació més d'un estil de vida que valorava la utopia i les cultures marginals. Aleshores, sorgeix una revaloració dels diversos components del folklore, que condueix finalment a la investigació de camp. Aquesta nova empena intenta superar la consideració nostàlgica i immobilista que concep el corpus tradicional com a quelcom tancat i suficientment conegut. És així, doncs, com hom s'endinsa en el registre i la recerca de documents etnomusicals, amb una mentalitat reivindicativa i lúdica, però potser poc científica encara. Més tard, l'ensenyament bàsic i mitjà —en l'intent pedagògic i didàctic del reconeixement del medi humà immediat— es mostra atret per aquestes qüestions i s'hi interessa més que no pas els conservatoris i les universitats, on el folklore és ignorat durant massa temps. En aquest ordre superior, a poc a poc alguns intel·lectuals aïllats hi dediquen els seus estudis amb un criteri més científic i sistemàtic. I el suport institucional —inicialment feble, dispers i no del tot ben enfocat— impulsa, finalment, iniciatives serioses i importants.

Totes aquestes accions, descrites genèricament suara, han estat recentment recollides en dos articles breus que ara em proposo resseguir i ampliar,

¹⁸ Vegeu PRATS, Llorenç; LLOPART, Dolors; PRAT, Joan, *La cultura popular a Catalunya. Estudiosos i institucions 1853-1981*. Barcelona, Fundació de Serveis de Cultura Popular, 1982.

deguts, d'una banda, a Gabriel Ferré, Salvador Rebés i Isabel Ruiz, i, d'altra banda, a Josep Crivillé¹⁹.

Al Principat de Catalunya, aquestes primeres activitats no acadèmiques són encapçalades pel Seminari de Cançó Popular Catalana i Jaume Arnel·la, el qual realitzà un extens recull de cançoners a Beget (Alta Garrotxa) a partir del 1975. Després d'aquest primer impuls coordinat de recopilació, cal esmentar les recerques d'Amadeu Rossell, a la mateixa vila, i els treballs de Teresa Planagumà o Xesco Boix sobre la comarca d'Olot. És en aquesta ciutat, on el grup Gra de Fajol edita l'any 1981 un interessant disc, *Reputicànticus*, sobre cançons d'amor i de gresca recollides a Olot. I abans d'eixir d'aquesta comarca, encara parlarem del recull efectuat a la Vall d'en Bas per Josep Calm. Una altra comarca força explorada és Osona o la Plana de Vic, on en 1980 es publicà un recull de cançons intítulat *El rec del tint*. Però és arran de la constitució del Grup de Recerca Folklòrica d'Osona, l'any 1981, quan s'inicia una recopilació exhaustiva i molt rigorosa a tota la comarca. Un primer fruit n'és l'interessant *El folklore de Rupit-Pruït. I. Cançoners*, publicat a Vic l'any 1983. L'arxiu sonor d'aquest grup —format per Jaume Aiats, Ignasi Roviró i Xavier Roviró— és riquíssim quantitativament i qualitativament. Un altre recull realitzat a diverses comarques de la Catalunya Vella fou executat per Salvador Rebés i Isabel Ruiz, l'any 1982. I pel que fa a les comarques de l'Alt Pirineu, cal citar l'Associació Arsèguel i els Acordionistes del Pirineu, amb diverses edicions sonores des de l'any 1975, orientades per Artur Blasco.

D'altra banda, és des del 1978 que el Centre de Recursos i Documentació de Folklore, a Barcelona, realitza, sota la coordinació de Jordi Roura, una important tasca de recollida de cançó, dansa i música instrumental de tot Catalunya.

Les comarques de Ponent compten amb els treballs fets pel Grup de Recerca de Cultura Popular de Ponent, que funciona des del 1977. Un dels seus membres, Xavier Massot i Martí, és l'autor de l'obra *Cultura popular a Lleida, 1150-1950*, publicada l'any 1986.

També cal destacar l'esforç desenvolupat pel Col·lectiu Palmerar, des de Vilanova i La Geltrú, els membres del qual —Xavier Orriols, Pau Orriols i Francesca Roig— estan interessats especialment en els instruments tradicionals catalans i els aspectes contextuals que els són propis. Del seu treball, cal citar el *Mètode de Gralla* (1982), a cura de Jaume Ar-

¹⁹ FERRÉ, Gabriel; REBÉS, Salvador; RUIZ, Isabel, «Cançó i música tradicionals als Països Catalans, avui». I també CRIVILLÉ i BARGALLÓ, Josep, «L'etnomusicologia a Catalunya», *Revista de Catalunya*, núm. 21. Barcelona, juliol-agost de 1988, p. 79-90.

nella i Francesca Roig, la revista *Gralla* (1977-1978) i el recull *Tonades populars a l'Arxiu de Santa Maria* (1985). Aquest darrer aspecte de la recuperació de documents de música tradicional catalana, conservats a arxius històrics, també l'han tractat dos estudiosos de la comarca del Maresme, Immaculada Caballé i Pere M. Ibern, en el seu llibre *El Carnestoltes arenyenc al segle XIX* (1985). A més, aquests també han realitzat interessants recerques en l'àmbit de l'organologia popular. Jordi Tomàs, amb el seu treball *El sac de gemecs* (1984), també ha fet aportacions en aquest camp. Així mateix, cal esmentar els estudis, en idèntic sentit, de l'Associació de Cultura Popular Els Garrofers —encapçalada per Rafael Mitjans—, de Mataró, dedicada, sobretot, a la investigació de la rica tradició de flabiolaires de la comarca, que compta amb l'excel·lent llibre *En Quirze Perich, flabiolaire* (1987). Ricard Casals també s'ha dedicat a la recerca de sonadors de gralla, cornamusaires... i ha publicat treballs especialitzats.

Aitrament, a les comarques meridionals de la Catalunya Nova, cal ressenyar els treballs personals de Gabriel Ferré, autor de *Gralla. Instruments de música tradicional al Baix Camp* (1986) i d'altres estudis sobre el folklore musical a les comarques de l'Ebre; la tarota, la flauta i el tambor als Països Catalans, etc.

D'altra banda, de l'activitat del Centre de Documentació sobre Cultura Popular Carrutxa, cal esmentar la seva publicació periòdica *Fulls de treball de Carrutxa*, i és especialment interessant ressaltar la recerca de camp realitzada des del 1983 al 1985, els materials de la qual formen part del *Cançonier tradicional del Baix Camp i el Montsant*, de ben propera aparició enguany, a cura de Gabriel Ferré, Salvador Rebés i Isabel Ruiz. Atesa la vinculació d'aquest treball amb les primeres tasques folklòriques d'Higini Anglès al Camp de Tarragona, crec que val la pena de donar una breu mostra del material aplegat per adonar-nos que avui recollim els darrers exemplars de gèneres encara força vigents aleshores. Aquest és el cas de la cançó de batre, de la qual ara dono un bell exemple, recollit a Ulldemolins (Priorat), el 21 d'agost del 1983, per l'equip de treball de camp del cançonier comarcal, i cantat per Anton Vinyes, «Tonet Teresito», pagès de setanta-cinc anys d'edat: (núm. 168 del *Cançonier*, p. 140).

Jo de tot cor li demano
a la Verge de Loreto
que ens dongui un bon torrador
i marinada a la tarda
Lla o lla, nois, a girar!

♩ = 168

Jo de tot cor li de-ma-no
 a la Ver-ge de lo-re-to
 que eis don-qui un bon tor-ra-dor
 i ma-ri-na-da a la tar-da.

D'aquest gènere etnomusical, Higiní Anglès en lloava les característiques:

La cançó de batre abunda a Mallorca. Però la de la muntanya de Prades la supera. És potent, forta. A Mallorca respira llum, estius secs; a Prades, les roques brunes i asprives. Ens pensàrem que són cantades pels pagans; la seva força i embranzida semblen maleir el treball. Els estrangers diuen que no hi ha res tan fort com les nostres cançons de batre i de llaurar. Tan magnífiques i riques són que, davant seu, es poden escriure simfonies i poemes musicals tantejats encara²⁰.

L'interès acadèmic se centra, sobretot, en dues iniciatives personals. En primer lloc, cal parlar de la gran tasca del professor Josep Crivillé i Bargalló, de la qual hom distingeix cinc aspectes diversos: primer, la seva feina personal com a incansable recopilador de camp i estudiós; segon, la relacionada amb l'avui anomenada Unitat Estructural d'Investigació de Musicologia, del CSIC, a Barcelona; tercer, la desenvolupada al Conservatori

²⁰ Conferència de mossèn Higiní ANGLÈS, «Cançons del Camp i del Montsant», p. 101.

Superior Municipal de Música de Barcelona; quart, com a president de l'Associació de Recerca Etnomusicològica, a Barcelona; i cinquè, com a coordinador de la Fonoteca de Música Tradicional Catalana, dependent de la Generalitat de Catalunya.

Tal com ell mateix explica, en l'any 1968, influenciat pel mestratge d'Higini Anglès i de Joan Tomàs, més tard per Claudie Marcel-Dubois a la Sorbona, comença una acció d'enregistraments sonors per diversos indrets dels Països Catalans, que donen com a conseqüència diversos treballs etnomusicològics publicats: «Ethnomusicologie d'un village catalan: Tivissa», a l'*Anuario Musical* (1981); o «Una encuesta etnomusicològica a las Islas Pitiusas: Ibiza y Formentera», a la *Revista de Musicología* (1982); a més d'altres d'un caire més divulgatiu però no menys interessants com la col·lecció *Música tradicional catalana*, amb tres volums publicats, dedicats a: I. Infants, II. Nadal, i III. Danses. Mitjançant la secció d'etnomusicologia de la UEI de Musicologia del CSIC, ha coordinat recerques de camp i ha atorgat subvencions a col·lectius per realitzar recerques etnomusicològiques. Al Conservatori, cal esmentar els treballs de recopilació realitzats pels alumnes, a partir del seu mestratge, que resten en dipòsit a manera d'arxiu de documentació; a l'Associació de Recerca Etnomusicològica —formada també per Glòria Ballús, Maria Isabel Garvia, Maria Antònia Juan i Ramon Vilar— realitza reculls i estudis del mateix tipus. I, finalment, com a coordinador de la Fonoteca de Música Tradicional Catalana, impulsa, amb el suport de la Generalitat de Catalunya, un ampli i ambiciós projecte de recopilació, arxiu i estudi del folklore musical català.

D'altra banda, el professor Josep Maria Pujol i Sanmartín, filòleg, també es dedica des de fa anys a la recerca folklòrica, i, tot i que centrada en l'etnopoètica i el folklore literari, les connexions amb l'etnomusicologia i el folklore musical fan imprescindible la seva menció aquí. A més de la seva tasca personal de recopilació i reflexió teòrica, cal dir que en 1981 va crear l'Arxiu Folklòric del Departament de Filologia de la Universitat de Barcelona, a la Divisió de Tarragona. Aquest arxiu es nodreix, fonamentalment, dels nombrosos materials recopilats pels estudiants, principalment a les comarques de la Catalunya Nova. Com a resultat directe del mestratge de Josep Maria Pujol, cal citar els dos primers treballs publicats: l'un, de Fina Anglès i Soronellas, «Folklore paralíturxic de l'Aleixar» (1986); l'altre, de Concepció Benet i Massó, «Primera aproximació a la literatura tradicional de la Conca de Barberà» (1985).

Des del punt de vista museològic, cal esmentar el Museu D'Arts, Indústries i Tradicions Populars i el Museu de la Música, ambdós de Barcelona. Conserven nombrosos instruments musicals tradicionals catalans.

Pel que fa a l'àmbit institucional, el I Congrés de Cultura Tradicional i Popular (1981-1982), organitzat per la Generalitat de Catalunya, va fer pa-

lesa l'existència d'un interès creixent en la recerca folklòrica catalana, ateses les nombroses comunicacions i la massiva participació²¹. Tot i la dispersió inicial de les conclusions, finalment es decidí la creació del Centre de Documentació i Recerca de la Cultura Tradicional i Popular (1983). De les diverses accions i programes de recerca, cal esmentar, pel que fa a l'interès etnomusicològic, el *Nomenclàtor de la dansa popular a Catalunya*, coordinat per Manuel Cubeles i Solé, i, per fi, la Fonoteca de Música Tradicional Catalana (1987), dirigida pel professor Josep Crivillé, els objectius principals de la qual són, com ja he dit abans, la recollida de documents sonors, la conservació museològica i la publicació dels enregistraments en edició seleccionada des de l'angle de l'etnomusicologia.

A les Illes Balears, cal referenciar, pel que fa a Mallorca, les recerques que, després de Josep Massot i Muntaner o l'extensa obra de Rafael Ginard i Bauçà, *Cançoners populars de Mallorca* (1966-1975), s'han efectuat per part d'estudiosos de les illes o d'altres. En primer lloc, cal assenyalar la tan ajornada i, alhora, la tan esperada edició del *Cançoners Musical de Mallorca* (1984), de Josep Massot i Planes, complement indispensable de l'obra de Ginard, atès l'oblit que havia patit la part musical de les cançons publicades en aquest magne recull²². També cal comentar, paral·lelament, l'edició del recull *L'essència de Mallorca. Recull de costums i tonades* (1985), d'Andreu Estarelles Pascual; o les *Cançonetes mallorquines recollides per Marià Aguiló* (1985), a cura de Josep Massot i Muntaner. D'altra banda, de les accions empreses darrerament s'ha de destacar la tasca de Biel Majoral, a l'entorn del cançoner, i de Toni Artigues, sobre la música instrumental i el món dels xeremiers i fobiolers, amb l'edició del treball *Xeremiers. Manual de xeremies, fobiol i tamborí* (1982) i altres publicacions. A més d'aquestes recerques iniciades l'any 1971, el professor Fèlix Balanzó, més recentment, també s'ha ocupat del folklore mallorquí i ha recopilat i estudiat el costum dels glossats i la seva força comunicativa; un primer tast n'és el treball «Lloc i funció de la poesia oral. Contribució al seu estudi lingüístic», a la revista *Randa* (1984). També Gabriel Ferré i Puig, amb la col·laboració d'Albert Macaya, ha realitzat enregistraments de música ètnica mallorquina. I Bel Cerdà, juntament amb el grup Sis Som, ha editat l'interessant disc *Tonades i música del Llevant*, amb documents sonors originals, que dis-

²¹ Vegeu la Memòria del *Primer Congrés de Cultura Tradicional i Popular*. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983. I també els Resums de les comunicacions presentades al I Congrés de Cultura Tradicional i Popular (1981-1982).

²² Vegeu-ne la ressenya signada per Gabriel FERRÉ i PUIG a la *Revista Musical Catalana*, núm. 7. Barcelona, Consorci del Palau de la Música Catalana i del Gran Teatre del Liceu, maig 1985, p. 49.

sortadament no ha tingut continuïtat amb altres publicacions sonores. Aquest breu repàs al panorama mallorquí es clou amb l'aportació d'Antoni Riera i Estarelles: el seu recull *Cent i tantes tonades tradicionals de Mallorca* (1988).

Menorca compta amb diversos reculls, realitzats fa uns quants anys, però que no han vist la llum pública fins fa ben poc, mitjançant primeres edicions integrals o crítiques. Aquest és el cas del recull de Deseado Mercadal Bagur, *El folklore musical de Menorca* (1979); el de Llorenç Galmés i Camp, *Cançons i balls de Menorca* (1983); i l'edició crítica del de Francesc Camps i Mercadal (Francesc d'Albranca), *Cançons Populars Menorquines* (1987), a cura de Xavier Moll i Camps²³. I també cal esmentar la important tasca desenvolupada pel Col·lectiu Folkloric de Ciutadella, que a través dels *Quaderns de Folklore* divulga estudis sobre folklore musical, etnografia i dialectologia de l'illa.

Quant a les Illes Pitiüses —Eivissa i Formentera—, després dels treballs d'Isidor Macabich o de Manuel García Matos, cal referenciar els reculls fets per Isidor Marí, *Notes sobre la música tradicional d'Eivissa i Formentera* (1985), el treball de Victori Planells «Cultura popular sonora d'Eivissa» (1982); i les recerques més exhaustives i sistemàtiques del professor Josep Crivillé, esmentades anteriorment.

Al País Valencià, tampoc no ha mancat l'interès per la recerca etnomusicològica durant aquests darrers temps, després de les recerques impulsades per Manuel Palau. L'Institut Valencià de Musicologia dedica diverses publicacions a editar acuradament reculls i estudis de música folklòrica del país, com per exemple els *Cuadernos de Música Folclòrica Valenciana*. Salvador Seguí —amb la col·laboració de María Teresa Oller, José Luis López, Fermín Pardo i Sebastián Garrido— coordinà una àmplia campanya de recol·lecció des del 1974, i l'aplec començà a publicar-se tot dedicant un ampli volum a cadascuna de les circumscripcions provincials valencianes: Castelló, València i Alacant. D'altra banda, Joan Blasco s'ha destacat per la seva contribució al voltant de la recerca de la dolçaina valenciana i el seu repertori, amb publicacions com el *Método de dulzaina* (1981). I, finalment, des del punt de vista del suport institucional, cal remarcar la important iniciativa de la Fonoteca de Materials, recopilació sonora de música tradicional valenciana, dependent de la Generalitat Valenciana. Aquesta fonoteca, nascuda, l'any 1984, pretén, segons Vicent Torrent que n'és el coordinador, d'aconseguir la codificació sonora de la música tradicional valenciana,

²³ Vegeu també MOLL i CAMPS, «Sobre l'edició del recull de cançons populars menorquines de Francesc Camps i Mercadal». *Revista de Menorca*. Publicació de l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó. Maó, 1er trimestre de 1988, p. 79-85.

mitjançant la recopilació i enregistrament, i l'edició discogràfica documentada. Fins a aquest moment, n'han eixit deu volums, corresponents a deu discos LP, i cal desitjar la continuïtat d'aquesta important tasca.

De les altres terres catalanes, puc indicar, si més no, les recerques de Josep Crivillé al Principat d'Andorra; els treballs d'Artur Quintana o del col·lectiu Sorolla't a les comarques catalanes de la Franja de Ponent; a la Catalunya Nord, la tasca del Museu d'Arts i Tradicions Populars «El Castellet», a Perpinyà, o la Institució Musical Popular de l'Europa Mediterrània, a Cotlliure; i a l'Alguer, els treballs de Claudio Sanna, del grup Càlic, després de les recerques, ja molt llunyanes, d'Eduard Toda.

I no puc cloure aquest apartat sense reivindicar, una vegada més, que els valuosíssims materials inèdits de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya puguin veure ben aviat la llum pública, ja que constitueixen una importantíssima aportació al patrimoni cultural de la nació catalana, dels Països Catalans.

2. Països Castellans

Després del gran etnomusicòleg castellà Manuel García Matos, de Ramón Menéndez Pidal en el camp del romancer, d'Agapito Marazuela, Bonifacio Gil, Federico Olmeda... i tants d'altres, les recerques de camp i els estudis de folklore musical als Països Castellans han tingut una continuïtat ininterrompuda i han gaudit d'un interès creixent.

A més dels estudis acadèmics que esmentaré més endavant, cal citar tot un seguit d'esforços de centres i estudiosos, que han realitzat recerques de camp en els darrers temps, interessats a recollir i donar a conèixer el folklore musical castellà defugint els tòpics, les limitacions i les mixtificacions, i divulgant-ne els documents originals i autèntics.

El Centro de Estudios de Folclore, de Zamora, ja ha editat, a partir de materials sonors recopilats, una quantitat important de discos amb documents originals i els corresponents estudis sobre comarques naturals zamoranes i portugueses, tant de cançoner com de música instrumental. Un altre focus important d'investigació és el Centro de Cultura Tradicional de Salamanca, dirigit per Àngel Carril. Tot i que la seva especialitat és la cultura material, ha publicat diversos llibres i discos d'interès etnomusicològic. Una altra entitat que duu a terme una considerable tasca és el Centro Etnográfico de Documentación, dirigit per Joaquín Díaz, a qui haig d'agrair les informacions que m'ha lliurat. Aquest centre, dependent de la Diputació Provincial de Valladolid, a més del treball personal de Joaquín Díaz, compta amb la feina feta per tots els membres col·laboradors. És interessant destacar el ric

arxiu sonor de documents etnomusicals de tota la comunitat castellano-lleonesa. També edita nombroses publicacions —escrites i sonores—, especialitzades o divulgatives, com, per exemple, *La cultura oral*.

Certament, les recopilacions i l'arxiu del Instituto Universitario Interfacultativo «Seminario Menéndez Pidal», de la Universidad Complutense de Madrid, són, des de la perspectiva acadèmica, aportacions imprescindibles en aquest panorama. De fet, Higiní Anglès ja va estar-hi vinculat en certa mesura²⁴ i ell mateix destacà la contribució que el professor Ramón Menéndez Pidal havia fet en el terreny de la musicologia hispànica i universal²⁵. Després dels treballs de Menéndez Pidal, la institució ha impulsat, sota la direcció del doctor Diego Catalán, nombroses recerques de camp i edicions, les quals, tot i estar enfocades primordialment a l'estudi filològic, no obliden, en alguns casos, la part etnomusical. En aquest sentit i al marge del reconeixement per la gran tasca realitzada, potser cal criticar la poca atenció que dóna al component musical del romancer. Crec, modestament, que si es corregís aquesta mancança, el seu treball guanyaria interès i valor.

De les seves edicions, cal destacar la sèrie *Romancero tradicional de las lenguas hispánicas (español-portugués-catalán-sefardí)*, col·lecció iniciada per R. Menéndez Pidal i M. Goyri, i continuada per D. Catalán, editor general, i J. A. Cid, F. Salazar i A. Valenciano. N'hi ha editats dotze volums, des del 1969 fins al 1985. I també, entre altres, *El Romancero Pan-Hispánico. Catálogo General Descriptivo (CGR)*, coordinat per D. Catalán, amb la col·laboració d'altres professors. A més d'aquestes i altres edicions, les recerques de camp s'han succeït ininterrompudament des de, com a mínim, l'any 1973 fins a avui mateix. El seu abast geogràfic és molt ampli. Puc donar-ne una notícia aproximativa i cronològica gràcies a l'amic Salvador Rebés, col·laborador de la institució. 1973: Terol i Castelló; 1977: Lleó, Santander, Astúries i zona fronterera amb Galícia; 1978: Albacete, Jaén, Múrcia i Granada; 1979: Lleó, Santander i Astúries; 1980: Lleó, Astúries i Zamora; 1981: Zamora i zona fronterera amb Galícia; 1982: Segòvia; 1983: Galícia; 1984: País Basc; 1985: Lleó...

D'Andalusia, haig de reconèixer que les meves informacions són ben pobres. Conec les recerques de camp dirigides pel professor Manuel Alvar (1948-1968), des de la Universitat de Granada, i publicades al volum *El Roman-*

²⁴ Vegeu l'article de Salvador REBÉS, «Onze romanços tradicionals del Baix Camp». *Revista del Centre de Lectura de Reus*. V època, núm. 12. Monogràfic Higiní Anglès, musicòleg i folklorista. Reus, desembre de 1988. (En premsa).

²⁵ Vegeu ANGLÈS PÀMIES, Higiní, «Contribución de Menéndez Pidal a la Musicología Española y Universal». *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, I, Madrid, 1956, p. 7-24.

cero. Tradicionalidad y pervivencia (1970); o també les diverses edicions discogràfiques sobre el flamenc, a cura, entre d'altres, de Manuel García Matos. I, de moment, només puc ressenyar el treball de Joaquín Turina, *La música andaluza* (1982), i el de José Mercado *La seguidilla gitana* (1982).

Integrats en alguna entitat acadèmica o bé a títol individual, són diversos els estudiosos que també han realitzat tasques de recopilació: Josep Crivillé, Ana María Vega, Lothar Siemens, M. Carmen García Matos, Miguel Àngel Palacios, Samuel G. Armistead, Israel J. Katz...

Les publicacions periòdiques on apareixen treballs d'interès etnomusicològic també són nombroses. Tot sovint, editades des de Madrid, abracen no solament l'àmbit castellà, sinó també tot l'àmbit hispànic. En aquest sentit, cal esmentar la *Revista de Dialectología y Tradiciones populares*, editada pel CSIC a Madrid; la *Revista de Folclore*, des de Valladolid; la *Revista de Musicología*, editada a Madrid per la Sociedad Espanyola de Musicología; *Narria*, de la Universidad Autónoma de Madrid...

Un darrer fet prou significatiu i important en l'àmbit castellà és la gran quantitat d'edicions sonores de documents etnomusicals originals. Tot i que a vegades no van acompanyades dels respectius estudis etnomusicològics, cal valorar-les positivament pel seu interès documental i testimonial. De la llarga llista existent, puc esmentar, en primer lloc, la *Magna Antología del Folklore Musical de España* (1979), realitzada pel professor Manuel García Matos, amb el suport del Consell Internacional de la Música (UNESCO), i editada a cura de M. Carmen García Matos, que recull repertoris de tot l'Estat Espanyol. També cal destacar les edicions de Tecnosaga; el segell Serrano de Movieplay, dedicat a la música autòctona de Castella i Lleó i produït per Joaquín Díaz; el segell Sonifolk, amb la col·lecció *Cantes del Pueblo*; la sèrie *La Voz Antigua*, coordinada per Manuel Domínguez, de l'editora Guimbarda; la col·lecció *Temas Folclóricos de España*, d'Hispanvox; i d'altres.

3. Euskadi

A Euskadi, segons les informacions que jo posseeixo, comunicades bàsicament per Jon Bagüés, director de l'Euskal Ereslariari Bilduma —Arxiu de Compositors Bascos—, d'Errederia, s'han realitzat ben pocs treballs de camp posteriorment als protagonitzats per Donostia o Azkue, els dos patriarques del folklore basc. En aquests moments, realitzen treballs d'aquest tipus els membres de la Secció de Folklore de l'Eusko Ikaskuntza —Societat d'Estudis Bascos— amb seu a Donostia, la qual, mitjançant els Saitetakoo Argitalpenen —Quaderns de Secció— difon les recerques realitzades. Han

col·laborat, en aquestes publicacions, folkloristes i etnomusicòlegs com Garmendia, Arruabarrena, Ansorena, Riezu, Armstrong, Oakley, Arana Martija, Flagel, Gaiteros de Pamplona, Barrenechea, Urbeltz, Bagüés, Hernández Arsuaga, Ondarra, Bernaola, De Pablo, Rodríguez Suso, Urreta i Elizalde. També fan actualment recerques de camp els membres del centre d'investigacions Ikerfolk de Donostia, creat l'any 1985, el qual ja ha publicat el seu primer treball sobre la comarca del Beterri, a la casa discogràfica Elkar, de Donostia. Cal recordar que anteriorment ja es va editar una col·lecció discogràfica de música basca a càrrec d'Edigsa-Herrigogoa.

Pel que fa a altres entitats o centres per a l'estudi del folklore musical basc existents actualment, cal citar la Societat Cultural de Pamplona Ortazar, que organitza, des de fa uns quants anys, unes jornades d'estudis folklòrics; també cal esmentar l'Euskal Dantzarien Biltzarra, que reuneix tots els qui s'interessen en la dansa basca i és l'editora de la revista *Dantzariak*; i el Grup de Danses Basques de Portugalete, que organitza anualment el Festival Internacional de Folclore de Portugalete.

En l'àmbit acadèmic, cal referenciar, evidentment, els estudis etnomusicològics impartits en l'assignatura del folklore musical dels conservatoris.

Quant a arxius, s'ha d'esmentar la tasca efectuada per l'arxiu ERESBIL, d'Errederia, creat l'any 1974, que recull bàsicament tot el material bibliogràfic i fonogràfic editat comercialment en tot Euskal Herria; o també l'Euskal Biblioteca de Derio (Biscaia), especialitzada en temes bascs. Cal destacar especialment dos arxius-biblioteques pel seu interès etnomusicològic: d'una banda, l'arxiu P. Donostia, situat a Lecaróz (Navarra), posseeix tots els materials de camp com també la biblioteca del gran estudiós del folklore basc. Referent a ell, cal dir que actualment s'està editant la seva obra completa, en la qual, a més dels cinc volums ja publicats amb articles, ressenyes i conferències d'interès etnomusicològic, hom preveu que s'editi el cançoner general d'Euskadi, fins ara dispers i incomplet. Així, dels cinc volums pendents de publicació, els números sis, set i vuit es dedicarien a aquest cançoner, i els dos darrers a estudis etnogràfics diversos. D'altra banda, la biblioteca Azkue, a Bilbo, pertany a l'Euskaltzaindia —Acadèmia de la Llengua Basca—, i a més de recollir els materials i la biblioteca de l'altre patriarca del folklore basc, reuneix tot allò relacionat amb la llengua basca.

En el terreny museològic, el Museu Arqueològic, Etnogràfic i Històric Basc, a Bilbo, recull no sols documentació bibliogràfica d'interès etnomusicològic, sinó també objectes de la cultura material: instruments musicals folklòrics... I també cal citar el Musée Basque, a Baiona, i el Museu San Telmo, a Donostia.

Les publicacions periòdiques amb material etnomusicològic són diverses. La revista *Txistulari*, editada per l'Associació de Txistularis del País Basc,

es va desenvolupar, en una primera etapa, des del 1928 fins al 1936; la segona època comença l'any 1955 sense interrompre's fins ara. El darrer número és el 134, del 1988, i ja arriba a les 3.992 pàgines musicals. També s'ha de citar la publicació *Dantzariak*, editada per l'Euskal Dantzarien Biltzarra, que està dedicada a la dansa tradicional, l'últim número de la qual és el 40, del 1987. Una altra empresa important és *Cuadernos de Etnología y Etnografía de Navarra*, editats per la Institució «Príncipe de Viana», d'Iruñea, i dirigits per Julio Caro Baroja; contenen habitualment articles de dansa i músiques tradicionals, i el seu últim número és el 50, del 1987. Finalment, a més dels Quaderns de la Secció de Folklore de l'Eusko Ikaskuntza, ja esmentats abans, cal mencionar l'Anuari de l'*Eusko Folklore*, editat a Donostia per la Societat d'Estudis Bases, el darrer número de la qual és el 33, del 1985/6.

Altrament, a més de les nombroses reedicions de cançoners antics o d'edicions divulgatives des del 1970, cal diferenciar, de la bibliografia recent, diversos aspectes: els estudis generals, els cançoners, els treballs organològics, les recerques de danses i el bertsolarisme.

Dels estudis generals, destaco el treball de José Antonio Arana, *Música vasca* (1976), i el d'E. Jorda, *De canciones, danzas y músicos del País Vasco* (1978). Dels cançoners, l'*Euskal baladaren azterketa eta antologia*, de J. Lakarra, J. Biguri i B. Urgell, i el recull de L. M. Mujika, *Euskal lirika tradizionala* (1985), tot i que ambdós estan enfocats vers l'estudi filològic. Dels treballs organològics, P. Hilario Olazaran de Estella, *Tratado de txistu y gaita* (1972) i J. M. Barrenetxea, *La alboka y su música popular vasca* (1986). De l'estudi de les danses, Gaizka Barandiaran, *Danzas de Euskalerrria* (1980) i J. M. Guilcher, *La tradition de danse en Béarn et Pays Basque Français* (1984). I de bertsolarisme, la col·lecció *Auspoa Liburutegia*, dirigida per Antonio Zavala, amb més de cent títols, i Joanito Dorronsoro, *Bertsotan* (1988).

4. Galícia i Portugal

Pel que fa a l'àmbit galaico-portuguès, són diverses les notícies que he pogut recollir, gràcies, sobretot, a l'amic Xose Lois Foxo, director de l'Escola Provincial de Gaitas da Deputación de Ourense. Certament, tinc més informacions de Galícia, i lamento no poder aportar-ne més de Portugal.

De les diverses entitats dedicades a la recopilació i a l'estudi del folklore gallec, puc esmentar, en primer lloc, l'Aula Abierta de la Universidad de Santiago de Compostela, amb diversos treballs realitzats: *La música en la catedral de Santiago*, *La música en el Camino de Santiago...* Dirigides per Carlos Villanueva, té també publicacions discogràfiques efectuades pel

grup universitari de cambra de la Universidad de Compostela, d'interès etnomusicològic. L'agrupació d'investigació Berce, a San Xoán de Filgueira (Ferrol - Coruña) també s'ha dedicat a la recopilació de melodies tradicionals de Galícia i Portugal. Una tasca important és la que duu a terme l'Obradoiro-Escola de Instrumentos Musicais Populares Galegos da Universidad Popular de Vigo, dependent del Concello de Vigo, dedicada sobretot a la recerca organològica del folklore galleg. En aquest sentit mateix, cal esmentar el treball de l'Escola Provincial de Gaitas da Diputacion de Ourense, que compta amb un important arxiu àudio-visual de músics populars gallegos. El seu director, Xose Lois Foxo, gran estudiós de la cornamusa gallega, ja ha publicat diversos treballs força interessants com *Os segredos da gaita*, que en la seva quarta edició (1988) aplega un extens repertori per a aquest instrument, recollit de la tradició oral. D'aquest mateix autor, s'espera la publicació del treball *Gaiteiros que foron lenda*. L'*Anuario da Gaita* publicat per aquesta escola i que també recull treballs interessants. Altres centres d'estudi com Cantigas da Terra (Coruña) i Cantigas e Agarimos (Santiago de Compostela) també realitzen treballs de recopilació sonora, àudio-visual i escrita de cantiques i danses populars.

També puc indicar que des de la Xunta de Galícia s'han impulsat diversos treballs etnomusicològics que han passat a formar part d'un arxiu sonor i àudio-visual, del qual no puc, ara mateix, detallar més característiques.

Pel que fa a les edicions de cançoners, a partir de treballs de camp, cal esmentar el *Cancionero de Galicia*, de J. Bay y Gay i E. M. Torner, publicat a A Coruña per la Fundación P. Barrié de la Maza, l'any 1973. També cal destacar dos estudiosos que compten amb diverses publicacions: Dorothe Schubarth i Antón Santamarina. D'aquests, cal citar el seu darrer llibre *Cancioneiro Galego de Tradicion Oral*, publicat així mateix a A Coruña a càrrec de la Fundación P. Barrié de la Maza, l'any 1982.

Altres estudiosos que han dedicat treballs al camp etnomusicològic galleg són Manoel Rivas, Xose Casal, Juanjo Linares, Concello de Narón, M. del Carmen Novoa, etc.

De les edicions sonores amb un interès etnomusicològic, cal esmentar els discs publicats per Edigal a la sèrie Recolleita, entre d'altres.

Altres ètnies

De les altres ètnies o cultures localitzades o vinculades administrativament a l'Estat Espanyol, vull parlar breument del cas de la Val d'Aran. Aquest territori gascó d'Occitània també ha estat objecte de diverses recerques etnomusicològiques a càrrec, primordialment, de Jusèp Maria Boya,

director del Musèu dera Val d'Aran, i de Bernat Menetrier i Guis Bertrand, de l'Associació Tocaire. Cronològicament, haig de parlar primer del treball *Instruments de musique populaires traditionnels en Gascogne* (1982), de B. Menetrier i G. Bertrand. I, en segon lloc, em cal esmentar el catàleg *Es gascos e era musica*, de l'exposició preparada pel Musèu dera Val d'Aran (Vielha, 1988).

Altres cultures, ètnies o regions que demanarien una menció especial serien Cantàbria, Astúries, Aragó..., de les quals no puc donar cap notícia significativa pel que fa a recerques etnomusicològiques relativament recents.

II. Estudis etnomusicològics i metodologies

La recerca etnomusicològica no pot limitar-se només a l'arrecplec de col·leccions de materials musicals folklòrics. Cal, també, la realització d'estudis descriptius i investigacions teòriques, i una reflexió constant sobre la definició del camp d'estudi científic d'una disciplina com l'etnomusicologia, que por arribar a ésser tan interdisciplinària.

Una constatació d'aquest tipus ja la feia Vladimir Propp, l'any 1928, en el terreny de la literatura folklòrica²⁶, tot recollint les paraules de M. Sperski:

Sin detenerse en las conclusiones establecidas, la etnografía prosigue sus investigaciones, en la creencia de que el material reunido resulta todavía insuficiente para una construcción general. Así, la ciencia vuelve una y otra vez a recopilar material, y a insistir en su tratamiento, trabajando con vistas a las generaciones futuras: pero en qué consistirán esos estudios generales y cuándo estaremos en condiciones de llevarlos a cabo, de eso, nada sabemos.

Avui, l'etnomusicologia encara no té una història crítica i, com a ciència nova que és, els seus límits i el seu concepte han esdevingut conflictius i encara no són prou clars.

Actualment, comptem ja amb aportacions de tot tipus en l'àmbit internacional, on l'evolució metodològica és evident, i caldrà veure quins estudis hi ha realitzats en l'àmbit hispànic de tots els enumerats suara, i les metodologies emprades. Tanmateix, potser és necessari dir, abans d'això, que no s'han d'abandonar encara ara, ni mai mentre sigui possible, les recopilacions de camp, sobretot si hom té en compte el retard amb què s'inicia-

²⁶ PROPP, Vladimir, *Morfología del cuento*, Madrid, Akal, 1985. (1928)¹, p. 9-10.

ren en l'àmbit que estudiem i atesos els desequilibris geogràfics existents, amb zones molt enquestades i altres gairebé inexplorades. I, alhora, cal una metodologia teòrica adequada i una definició de l'abast del folklore musical i la recerca etnomusicològica, els quals determinen, ja des d'un inici, l'enfocament de les tasques de recopilació de materials i la valoració i els punts d'interès analític d'aquests documents etnomusicals.

Si fem una mica d'història, en les primeres aportacions al folklore musical hispànic, una figura com Felip Pedrell l'entén com a un dels materials a recopilar, estudiar i reelaborar, mitjançant una adaptació artística, per al seu nacionalisme musical; no cal dir que l'altre tipus de materials emprats per a tal fi és la música històrica culta creada en l'àmbit històric²⁷.

Més endavant, Higiní Anglès, amb el seu positivisme científic, i influït pel mètode històric-geogràfic comparatiu de l'època, valora el folklore musical, entre altres raons intrínseques i pròpies, per la seva gènesi i la vinculació al passat²⁸: la música culta antiga, medieval, sobretot. Aquest és el mateix plantejament, en el camp de la literatura, de Ramón Menéndez Pidal²⁹, el qual defineix el folklore per la seva antiguitat i gènesi, per l'anonimat i la popularitat, i per la tradicionalitat i la transmissió oral, amb poder creatiu generador de variants. Cal reconèixer que, tot sovint, però, aquests conceptes esdevenen ambigus.

Més recentment, sembla que, per fi, s'ha arribat a l'acord de definir l'etnomusicologia com l'estudi de tota música de *tradició oral*, segons el recent congrés de l'International Council for Traditional Music (1981).

Però, en el terreny etnopoètic, altres concepcions renovadores havien de sorgir per tal de definir-ne la naturalesa i l'abast, i acabar així amb l'ambigüitat d'una definició que, a més, encara no integrava del tot els dos elements configuradors d'un missatge folklòric: text i context. És en aquest sentit que el professor Josep Maria Pujol es fa ressò de la proposta de l'americà Dan Ben-Amos:

El novembre de 1967, en la seva ponència a la sessió anual de l'American Folklore Society celebrada a Toronto, Dan Ben-Amos proposà la seva definició «contextual» del folklore que alliberava la ja més

²⁷ Vegeu BONASTRE, Francesc, «El llegat musicològic de Felip Pedrell». *Revista Musical Catalana*, núm. 39. Barcelona, gener 1988, p. 20-22.

²⁸ Un exemple d'aquesta concepció és el treball d'Higiní Anglès, «El canto popular en las melodías de los trovadores provenzales». *Anuario Musical*, vol. XIV Barcelona, 1959, p. 3-23; vol. XV, Barcelona, 1960, p. 3-20.

²⁹ Vegeu MENÉNDEZ PIDAL, Ramón, *Estudios sobre el romancero*. Obras completas, vol. XI. Madrid, Espasa-Calpe, 1973.

que centenària disciplina dels seus «dimonis familiars». El que constitueix com a folklòric un determinat missatge no és la seva antiguitat, ni l'anonimat, ni tan sols la seva oralitat (encara que molt sovint tingui aquestes característiques): és el fet d'estar configurat artísticament i el fet d'ésser utilitzat interactivament en el si d'una comunitat reduïda. D'aquesta manera, amb l'ajut de l'antropologia (i és aquí on volia anar a parar), Ben-Amos prescindia per fi de les connotacions «folklòriques» del terme *folk* i ens assegurava que també eren folk els treballadors de la mateixa nau d'una fàbrica, els nens d'una classe al col·legi, o els viatjants que coincideixen regularment a la mateixa fonda d'una plaça comercial, que el folklore podia ésser vell i nou, anònim o d'autor, oral o escrit, mentre fos «comunicació artística en el si d'una comunitat reduïda»³⁰.

Pujol mateix arrodoneix aquesta definició tot fent-ne la següent formulació:

Folklore és la comunicació verbal artística produïda *interactivament* a l'interior d'un petit grup³¹.

Aquesta caracterització actualitzadora en el camp de l'etnopoètica, pot obrir també nous camins d'atenció en el terreny de l'etnomusicologia —com, per exemple, l'estudi de les noves formes de folklore musical a les societats complexes—, o la delimitació més clara del camp d'estudi etnomusicològic, clarificant-ne l'ambigüitat.

Deixo ara de banda aquestes reflexions teòriques apuntades i passo a fixar-me més concretament en els treballs d'estudi etnomusicològic hispànics recents. En un balanç resumit pel professor Josep Crivillé, primer a la seva ponència «La etnomusicología: sus criterios e investigaciones» (1981) i, després, al seu llibre *El folclore musical* (1983), indica que si consideràvem la dicotomia bàsica que dels treballs d'etnomusicologia fa Gilbert Rouget³², és a dir, d'una banda els estudis descriptius i, d'altra banda, els estudis sis-

³⁰ PUJOL i SANMARTÍN, Josep Maria, «Literatura tradicional i etnopoètica: balanç d'un folclorista», p. 161. J. M. Pujol hi especifica que la configuració artística a què es refereix Ben-Amos correspon al concepte de «cànon etnopoètic»; i que tradueix així: «comunitat reduïda», el tecnicisme *small group*. La definició de folklore segons Ben-Amos, la formula en «Toward a definition of folklore in context», *Journal of American Folklore*, núm. 84, New York, 1971, p. 3-15.

³¹ Curs d'Etnopoètica i Folklore a càrrec del professor Josep Maria Pujol i Sanmartín, a la Universitat de Barcelona, Divisió de Tarragona, 1987-1988.

³² ROUGET, Gilbert, «L'ethnomusicologie», a *Ethnologie générale. Encyclopédie de la Pléiade*. París, 1968.

temàtics, hom constata entre ambdós una situació molt desequilibrada, amb el predomini dels primers i l'escassetat dels segons:

Mientras que en la primera categoría, entendiéndola como la simple descripción del documento etnomusical, su notación y sus referencias, se pueden inventariar un elevado número de aportaciones, en el segundo apartado, que entendemos dedicado al estudio e investigación de los materiales acoplados en el primero, la cantidad de títulos que se barajan está en evidente desmedida. Los estudios sistemáticos, comparativos, globales o de sustancia musical de nuestra música étnica forman todavía una lista escuálida, a juzgar por la importancia y las posibilidades que los documentos descriptivos que se poseen nos denotan.³³

De fet, l'operació que separa el treball de camp i el treball de laboratori és la transcripció musical, pertanyent a l'estudi descriptiu. La transcripció musical no és sinó una abstracció analítica del document sonor. En aquest punt, cal indicar que el primer a aplicar-ne els criteris etnomusicològics internacionals, propugnats pel Conseil International de la Musique³⁴ fou precisament Josep Crivillé, en el seu treball ja esmentat «Ethnomusicologie d'un village catalan: Tivissa» (1981). És lamentable que la seva iniciativa no hagi tingut gaires adhesions. En aquest mateix aspecte, cal estar amatent a l'aplicació de la tecnologia acústica en les tasques de transcripció i observar-ne amb atenció les aportacions internacionals³⁵.

Cal plànyer-se perquè encara avui hi ha reculls descriptius que no contemplen la recollida i la transcripció de la textura musical del document folklòric. En aquest sentit, serà bo insistir en el fet que la cançó folklòrica s'ha d'entendre des d'una concepció globalitzadora, i atendre els seus dos components literari i musical —text—, a més de les seves relacions antropològiques i sociològiques —context—. Altrament, una qüestió distinta és l'estudi posterior des d'un punt de vista literari, musical o antropològic. I,

³³ CRIVILLÉ i BARGALLÓ, Josep, *El folklore musical*. Historia de la música española, vol. VII. Madrid, Alianza Música, 1983.

³⁴ Conseil International de la Musique, *Notation de la Musique Folklorique*. Recommandations de la Commission d'Experts réunie par les Archives Internationales de Musique Populaire sous les auspices de l'UNESCO à Genève du 4 au 9 juillet 1949 et à Paris du 12 au 15 décembre 1950, publié en 1952 avec le concours de l'UNESCO, Paris, UNESCO, 1952.

³⁵ Vegeu LIST, George, «The reliability of transcription», *Ethnomusicology*, XVIII, 3, 1974, p. 353-377. I també ADAMO, Giorgio, «Sullo studio di un repertorio monodico della Basilicata», *Culture Musicali. Quaderni di etnomusicologia*, núm. 1, Roma, Bulzoni Editore, 1982, p. 95-151.

fins i tot, aleshores encara sovint cal admetre —i àdhuc cercar— la interrelació dels diversos elements configuradors³⁶.

Un altre problema observat als cançoners de molts recol·lectors de la primera època és la idea de *purificar* la cançó popular per moltes diverses raons: l'embelliment estètic —literari o musical—; la fusió de diverses versions o variants en una creació ideal arran de l'enfocament metodològic —erroni— fonamentat en la recerca d'una versió originària, única i genuïna; o la censura ètica o moral en els repertoris o en passatges de diversos temes per la referència que fan a aspectes més lúdics, escatològics o eròtics. La superació d'aquests prejudicis estètics, metodològics o ètics sembla que ha arribat, finalment, amb la moderna concepció científica de l'etnomusicologia. Les aportacions més recents han corregit, en bona mesura, les deformacions i les mutilacions que es constaten en molts reculls pretèrits.

Quant als prejudicis estètics, la necessària consideració específica del camp d'estudi de l'etnomusicologia ha anat fent entendre l'exigència d'uns criteris també específics en la descripció i posterior anàlisi dels documents etnomusicals. El positivisme científic ha fet que el respecte escrupulós a cadències musicals ètniques, a expressions corresponents a determinats registres sociolingüístics, o a particularitats fòniques es generalitzés. L'ús d'una simbologia especial en les transcripcions musicals o la conservació de certs trets lingüístics —sense arribar a l'extrem de la transcripció fonètica tan pròpia de la geolingüística— són tendències que hom constata en els darrers reculls apareguts.

Pel que fa a les qüestions metodològiques conflictives esmentades ara mateix, el registre de variants musicals arran de la transmissió oral ja fa temps que fou qualificat com a un element imprescindible, per tal d'observar la riquesa creativa de la tradició en un tema concret o a partir d'unes estructures etnoliteràries o etnomusicals presabudes, com, de fet, succeeix en els repertoris improvisats.

I vull fer un esment especial una mica més intens i marcat a la censura ètica i moral indicada suara. Aquest tabú ha estat denunciat i desemmascarat recentment per estudiosos i personalitats culturals tan rellevants com el doctor Francesc de Borja Moll, en el seu treball «Del tabú eròtic en la le-

³⁶ En aquest sentit, cal adonar-se que el factor que dóna caràcter sistemàticament folklòric a molts casos de la cançó infantil és la textura etnomusical, a diferència de la irregular configuració del text lingüístic. Vegeu BRAILOU, Constantin, «Le rythme enfantin: Notions liminaires», *Les Colloques de Wégimont*, I Col·loqui, 1954, Paris-Brussel·les, Elsevier, 1956, p. 64-96.

xicografia i el folklore», publicat a l'any 1976 a la *Revista de Dialectologia y Tradiciones Populares*, o per estudiosos com Gabriel Janer Manila, a l'excel·lent estudi *Sexe i cultura a Mallorca: el cançoner* (1980), entre altres. En aquest sentit, Francesc de Borja Moll diu:

El problema de l'erotisme es presenta també als folkloristes. La sexualitat és un aspecte important de la vida individual i de la col·lectiva, i es reflecteix intensament en la cultura tradicional, sovint com una deixalla de primitivisme, altres vegades com una activitat renovada i sempre actual a través del temps i de les situacions. Però els folkloristes són persones instruídes, educades, sovint pertanyents a la clerecia. (...) L'erotisme de les cançons populars presenta tota una gradació que parteix dels eufemismes més fins i arriba a la claredat més crua³⁷.

Entre altres exemples, nombrosos *contrafacta* demostren l'existència d'aquest repertori que ara, en les aportacions recents, comencen a ésser recuperats de l'oblit, la censura i el menysteniment³⁸.

D'altra banda, vull dir i matisar que jo, personalment, no m'adhereixo pas a l'opinió de certs antropòlegs i folkloristes que consideren que les manifestacions folklòriques presenten, totes, uns continguts i una ideologia eminentment progressista, silenciats sovint per estudiosos conservadors. No, no crec que s'hagi de tenir aquesta visió fixada idealment per un adoctrinament ortodox a ultrança. Certament, el folklore musical posseeix tota mena de manifestacions, diverses i fins i tot contradictòries, com les mentalitats existents al món. En l'àmbit hispànic, un missatge folklòric pot expressar tota la injustícia de l'actitud racista o la solidaritat més universal, religiositat pregona o anticlericalisme radical, creences supersticioses o paganisme màgic, assimilació de la jerarquia social o rebel·lió violenta contra aquesta. És a dir, l'assumpció dels valors conservadors o progressistes en lluita a la societat des de sempre. I el mateix cal dir de les servituds ideològiques existents entre la «raó patriòtica» i la «raó científica», un conflicte en què hauria de vèncer justament el respecte a la tasca científica i a la identitat cultural de cada ètnia³⁹.

Si ens referim als estudis etnomusicològics sistemàtics i més teòrics, a més dels importants estudis pretèrits d'anàlisi etnomusicològica efectuats

³⁷ MOLL, Francesc de Borja, «Del tabú eròtic en la lexicografia i en el folklore». *Revista de Dialectologia y Tradiciones Populares*. Vol. XXXII, Madrid, 1976, p. 352-354.

³⁸ Vegeu AJATS, Jaume, «La cançó popular, vehicle de llengua i cultura». *Revista Musical Catalana*, núm. 15. Barcelona, gener 19866, p. 21-25.

³⁹ Vegeu sobre aquesta qüestió el treball centrat en els estudis del folklore català durant el segle XIX, PRATS, Llorenç, *El mite de la tradició popular*. Barcelona, Edicions 62, 1988.

per Marius Schneider, Manuel García Matos, Bonifacio Gil... o per Higiní Anglès mateix, són estudis comparatius sobre la substància musical, enfocats vers l'anàlisi de les gammes melòdiques o estructures rítmiques els realitzats, principalment, pel professor Josep Crivillé. En aquest sentit, puc esmentar el seu treball «El sistema de organización melódica en algunas canciones de trilla de Tarragona, Castellón y Mallorca. Un factor de identidad cultural», a l'*Anuario Musical* (1971), on constata l'existència d'una escala oriental comuna al repertori de diversos indrets dels Països Catalans; o també el seu estudi més general «Sistemas, modos y escalas en la música tradicional española», a la *Revista de Folclore* (1981). També cal destacar el seu estudi de síntesi *El folclore musical* (1983), sobre els aspectes etnomusicològics — i llurs implicacions antropològiques, sociològiques, històriques i d'altres menes— del folclore musical de les nacions que configuren l'Estat Espanyol. A més dels treballs de Josep Crivillé, en l'àmbit català cal esmentar l'estudi de Bernat Rövenstrunck, *Singularitats de la Cançó Popular Catalana* (1979). En l'àmbit castellà, puc citar els treballs de síntesi i de base analítica de Miguel Ángel Palacios Garoz, *Introducción a la música popular castellana y leonesa* (1984). Pel que fa a la flamencologia, els estudis sistemàtics i les aportacions teòriques més recents són les d'Arcadio de Larrea, *El flamenco en su raíz* (1974) o *Guía del Flamenco* (1975); o els treballs de Manuel Ríos Ruiz, *Introducción al cante flamenco* (1972). Altres treballs referits a altres zones geogràfiques són, per exemple, el de José Benito A. Buyla, *La canción asturiana* (1977)...

Gammes orientals, modes gregorians, escales pentatòniques, formes, ritmes regulars o irregulars i altres aspectes estrictament musicològics són analitzats amb el necessari interès complementari pels aspectes externs a la substància musical i que en condicionen el seu caràcter folklòric.

L'organologia també ha tingut aportacions rellevants en els darrers temps. En aquest camp, conflueixen aspectes d'interès des del punt de vista de la cultura material —l'instrument musical com a objecte etnològic—, i, des de la perspectiva de la cultura espiritual, la simbologia, el repertori de danses i tonades i altres gèneres que en determinen l'ús. Els sonadors, adscrits a la història cultural de cada poble, presenten unes particularitats ètniques —morfològiques i sonores— que cal estudiar des d'un punt de vista dialectal i comparatiu. Aquesta identificació entre un instrument musical i la cultura nacional —la gaita a Galícia, el txistu a Euskadi, la guitarra a Andalusia...— ha provocat, a voltes, la institucionalització d'un component com a símbol d'identitat en detriment d'altres que configuren el ric univers tímbric de la música ètnica a cada cultura. Aquest fet ha motivat, al seu torn, la concentració dels estudis organològics vers un únic sentit, en comptes de contemplar tot el ventall instrumental, empobrint-ne la visió. Aquest ha estat el cas, en cer-

ta mesura, del Principat de Catalunya, on la cobla i la sardana —divulgats com a símbols gairebé únics de la cultura nacional— havien gaudit d'una atenció molt superior que no pas altres fenòmens prou interessants i vius, com la gralla i el fet casteller. I quan tot semblava establert, es començà a produir un important moviment de recerca d'aquests altres sonadors que ha conduït a recents estudis descriptius de recopilació i comparació que enriqueixen el panorama⁴⁰.

La tecnologia al servei dels estudis organològics ha donat diversos fruits com, per exemple, la *Contribució a l'estudi de l'acústica del flabiol*, tesi doctoral del professor Joan Vivancos i Calvet, a la Universitat Politècnica de Catalunya (1981); o els d'Antoni Ortí sobre la dolçaina valenciana, a la col·lecció discogràfica de la Fonoteca de Materials del País Valencià. Un altre aspecte que mereix una major atenció, atesos els pocs estudis que s'hi han dedicat fins ara, és l'impacte de la industrialització i dels seus productes instrumentals sonors en el panorama organològic de la música ètnica. Manquen, així mateix, estudis sistemàtics en aquest camp, que compta, això sí, amb l'avantatge de la conservació museològica de nombrosos exemplars d'instruments, tot i que amb això no són prou ateses les altres implicacions etnomusicològiques que té la qüestió. Els catàlegs, mapes de distribució i descripcions morfològiques cal complementar-les amb consideracions musicals, socials i antropològiques dels instruments etnomusicals hispànics, en relació a la pràctica universal.

III. Conclusió oberta

Un repàs tan ràpid i general a les aportacions més recents a l'etnomusicologia hispànica, després de les valuoses investigacions d'Higini Anglès, no pot acabar sinó amb una conclusió oberta i en futur. De les diverses observacions fetes durant la ponència, val la pena resumir-ne i destacar-ne les més importants.

Encara avui es fa necessària la recerca de camp per tal de recollir els darrers testimonis d'una tradició agonitzant, en molts casos. Cal, però, insistir que aquests treballs de recollida continuïn a la línia majoritàriament constatada darrerament en el sentit que els documents recollits siguin sonors. Cal

⁴⁰ Vegeu, si més no, CASALS i ALEXANDRÍ, Ricard, «Instruments musicals tradicionals: I. La gralla», *Canya! Quaderns de Cultura Popular*, 0. Barcelona, 1981, p. m19-29. D'altra banda, pel que fa a la cobla, vegeu ALBERT, Lluís, «La Cobla», *La sardana II. El fet musical*. Barcelona, 1970.

adonar-se, efectivament, de la gran dificultat de la transcripció directa de manifestacions etnomusicals, i s'ha d'observar que, de fet, l'únic mitjà per a fixar i reproduir d'una manera completament fidel un document d'aquest tipus és l'enregistrament, en el qual, a més de la melodia i el ritme, també es reflecteix l'expressió, el timbre i, si es tracta d'enregistraments audiovisuals, el llenguatge corporal i gestual. La tecnologia al servei de l'enregistrament sonor és prou a l'abast de tothom actualment, a diferència d'abans, a l'època d'Higini Anglès. L'enriquiment dels arxius sonors existents o la creació de nous és una tasca prioritària i que ha de comptar amb el suport institucional de cada nació, atesa la importància que té per a la conservació i l'estudi del seu patrimoni cultural.

Cal procurar el creixement del volum d'estudis sistemàtics i teòrics, el qual ve determinat per la formació de nous etnomusicòlegs. Confiem que la normalització dels ensenyaments musicals a tots els nivells educatius signifiqui, així mateix, l'inici d'un major accés del folklore musical als estaments acadèmics: conservatoris i universitats —amb una funció complementària—, desig ja formulat per Higini Anglès⁴¹. Alhora, cal demanar el reconeixement universitari que es mereix l'etnopoètica i el folklore literari, de la mateixa manera i amb el mateix grau que l'han assolit els estudis antropològics.

La superació dels prejudicis estètics, metodològics i estètics; la consideració actualitzadora dels fenòmens etnomusicals a les complexes societats contemporànies; la necessària connexió amb les tendències internacionals; l'aplicació de la tecnologia en els estudis etnomusicològics; l'aprofundiment dels treballs analítics i comparatius, o la integració de l'estudi de les músiques ètniques dins el camp de l'antropologia cultural i social, sense oblidar l'anàlisi estrictament musicològica, són aspectes i reptes actuals de l'etnomusicologia hispànica.

Totes aquestes —i altres esmentades anteriorment d'una manera més detallada— són les línies de recerca de les aportacions posteriors a la gran tasca d'Higini Anglès en l'etnomusicologia hispànica, un camp d'estudi que cerca el reconeixement científic adient i que avança a poc a poc en aquestes terres hispàniques, de les quals cal respectar la diversitat ètnica, cultural i nacional, i valorar el ric patrimoni de cada indret: des de l'Atlàntic fins a la Mediterrània, amb llibertat sonora.

⁴¹ Vegeu ESTER-SALA, Maria, «L'evolució de la musicologia catalana, un tema a debat». *Revista Musical Catalana*, núm. 39. Barcelona, gener 1988. Dossier «Higini Anglès (1888-1969) i la musicologia catalana», p. 24-26.

ANNEX

Aproximació bibliogràfica i discogràfica a l'etnomusicologia hispànica: 1970-1988

1. Països Catalans

BIBLIOGRAFIA

- AMADES, Joan, *Les cent millors cançons de Nadal*. Col. El tresor popular de Catalunya, 12. Barcelona, Selecta, 1986.
- *Refrans musicals. Comparances*. El tresor popular de Catalunya, 8. Barcelona, Selecta, 1983.
- BASTARDES, Glòria; CASALS, Ricard; GARRICH, Montserrat, *Instruments de música tradicionals catalans*. Barcelona, Caixa de Barcelona, 1983.
- BOHIGAS, Pere, *Cançoner popular català*. Biblioteca Serra d'Or, 40-42. 2 vol. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983.
- COMAS, Antoni, *Cançoner català*. Barcelona, Destino, 1971.
- CRIVILLÉ i BARGALLÓ, *Música tradicional catalana*. I. *Infants*; II. *Nadal*; III. *Dances*. Col·lecció Neuma, 1, 2, 6. Barcelona, Clivis, 1981-1983.
- Josep, «El sistema de organització melòdica en algunes cançons de trilla de Tarragona, Castellón y Mallorca. Un factor de identitat cultural». *Anuario Musical*, vol. XXX (1975). Barcelona, IEM (CSIC), 1977, p. 155-166.
- FERRÉ i PUIG, Gabriel, «La flauta i tambor a la música ètnica catalana». *Recerca Musicològica*, VI-VII. Barcelona, IUDIM «Josep Ricart i Matas», 1988.
- FERRÉ, Gabriel; REBÉS, Salvador; RUIZ, Isabel, «Cançó i música tradicionals als Països Catalans, avui», *Revista Musical Catalana*, núm.20, Barcelona. Consorci del Palau de la Música Catalana i del Gran Teatre del Liceu, juny 1986, p. 5-7.
- MASSOT i MUNTANER, Josep, «Persistència i recuperació de la literatura tradicional», a RIQUER; COMAS; MOLAS, *Història de la Literatura Catalana*, vol. 8. Barcelona, Ariel, 1986, p. 11-18.
- PUJOL, Josep Maria, «Literatura tradicional i etnopoètica: balanç d'un folklorista». *La cultura popular a debat*. Edició a cura de D. Llopart, J. Prat i Ll. Prats. Barcelona, Fundació Serveis de Cultura Popular - Editorial Alta Fulla, 1985, p. 158-167.
- ROMEU i FIGUERAS, Josep, *Poesia popular i literatura*. Barcelona, Curial, 1974.
- RÖVENSTRUNCK, Bernat, *Singularitats de la Cançó Popular Catalana*. Barcelona, Clivis, 1979.

1.1. Principat de Catalunya

BIBLIOGRAFIA

- ALBERT, Lluís, «La cobla», dins MAINAR, J. i altres, *La sardana*. II *El fet musical*. Col. Quaderns de Cultura, núm. 59. Barcelona, Bruguera, 1970, p. 29-40.

- «La cobla de tres quartans». *Som*, núm. 10. Barcelona, gener 1981, p. 7-8.
- ALEXANDRE, Charles, «La cornemuse dans les Pyrénées Françaises». *The Brussels Museum of Musical Instruments Bulletin*. Vol. VI - 1/2. Brussel·les, 1976.
- AIATS, Jaume, «La cançó popular, vehicle de llengua i cultura». *Revista Musical Catalana*, núm. 15. Barcelona, gener 1986. (Dossier Etnomusicologia), p. 21-25.
- AIATS, J.; CUMERES, P.; PARERA, A.; RIERA, R.; SUNYOL, V.; TONEU, M., *El Rec del tint - I. Recull de cançons populars*. Vic, 1980.
- ANGLÈS i SORONELLAS, Fina, «Folklore paralitúrgic a l'Aleixar». *L'Aleixar: 8è Centenari. Recull d'activitats*. L'Aleixar, Ed. Consell Executiu i Àmbits de treball del Vuitè Centenari de l'Aleixar, 1986.
- Apa dones, a l'orifici! Costumari musical de Quaresma i Setmana Santa*. Reus, Centre de Documentació sobre Cultura Popular / Carrutxa, 1988.
- ARMENGOU i FELIU, Josep, *La Patum de Berga*. Berga, Ed. Museu Municipal de Berga, 1973.
- ARTÍS i BENACH, Pere, *El cant coral a Catalunya (1891-1979)*. Barcelona, Barcino, 1980.
- ARTÍS, Pere, «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya». *Revista Musical Catalana*, núm. 15. Barcelona, gener 1986. (Dossier Etnomusicologia), p. 28-34.
- ASENS i AGUILÓ, Joan, «Les cançons de pandero de Masroig». *Fulls de treball de Carrutxa*, núm. 19-20. Reus, 1985, p. 10-18.
- BARGALLÓ i BADIA, Josep, «Notes de treball sobre la jota catalana». *Fulls de treball de Carrutxa*, núm. 19-20, Reus, 1985, p. 19-25.
- BAYER, Xavier, *De la Moixiganga de Vilafranca*. Vilafranca del Penedès, Caixa Penedès, 1988.
- BENET i MASSÓ, Concepció, «Primera aproximació a la literatura tradicional de la Conca de Barberà». *Aplec de treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*. Núm. 5: *Miscel·lània en honor de Josep Iglésies*. Montblanc, CECB, 1983, p. 43-63.
- CASALS i ALEXANDRI, Ricard, «Instruments musicals tradicionals catalans: I. La gralla». *Canya ! Col. Quaderns de Cultura Popular*, 0. Barcelona, Alta Fulla, 1981, p. 19-29.
- CASALS, R.; MASSOT, F.X.; FERRÉ, G.; MACAYA, A., «Dossier cornamusa catalana I». *Fulls de treball de Carrutxa*, núm. 14. Reus, hivern 1983.
- CATALÀ i ROCA, Peje, *Món casteller*, vol. II. Barcelona, Rafael Dalmau ed., 1982.
- CABALLÉ, Immaculada; IBERN, Pere M., *El Carnestoltes arenyenc al segle XIX*. Barcelona, Alta Fulla, 1985.
- COURCELLES, Dominique de, «Les "goigs" en Catalogne». *Ethnologie Française*. Tome 14, núm. 3. París, CNRS, 1982, p. 281-294.
- CRIVILLÉ i BARGALLÓ, Josep, Pròleg dins SERRA i BOLDÚ, Valeri, *Cançons de Pandero. Cançons de Ronda*. Col. Arxiu de Tradicions Populars, 12. Barcelona, José J. Olafineta ed., 1982.
- CRIVILLÉ, J.; ARNAUS, M.A., *Quinze Nadales Tradicionals*. Barcelona, EFIC, 1974.
- CRIVILLÉ i BARGALLÓ, Josep, «L'etnomusicologia a Catalunya». *Revista de Catalunya*, núm. 12. Nova etapa. Barcelona, juliol-agost 1988, p. 79-90.
- «Ethnomusicologie d'un village catalan: Tivissa». *Anuario Musical*, vol. XXXIII-XXXIV. Barcelona, IEM / CSIC, 1981, p. 171-260.
- «La música tradicional: conceptes i camps d'acció de la ciència etnomusicològica».

- ca». *Revista Musical Catalana*, núm. 15. Barcelona, gener 1986 (Dossier Etnomusicologia), p. 12-16.
- «Les nadales tradicionals». *Revista Musical Catalana*, núm. 26. Barcelona, desembre 1986, p. 24-26.
- Dalt del campanar*. Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1985.
- DOMÈNECH i MONER, Joan, «El cançoner de Beget». *Som*, 50. Barcelona, 1984, p. 26-27.
- FEBRÉS, Xavier, *Les havaneres. El cant d'un mar*. Quaderns de la Revista de Girona, 5. Girona, Diputació de Girona; Caixa d'Estalvis Provincial, 1986.
- FERRÉ i PUIG, Gabriel, «La tarota, una xeremia d'ús popular a Catalunya». *Recerca Musicològica*, IV. Barcelona, UAB, 1984, p. 81-125.
- Gralla! Instruments de música tradicional al Baix Camp*. Quaderns de Divulgació Cultural. Sèrie Arts i Oficis, núm. 1. Reus, Ajuntament de Reus, 1986.
- «Aproximació cronològica a les edicions sonores amb música de gralla i timbal (1920-1986)». *Fulls de treball de Carrutxa*, núm. 21-22. Reus, primavera 1987, p. 38-40.
- FERRÉ, Gabriel; REBÉS, Salvador; RUIZ, Isabel, *Cançoner Tradicional del Baix Camp i el Montsant*. Barcelona, Alta Fulla; Centre de Lectura de Reus, 1988.
- FERRÉ i PUIG, Gabriel, «Les cançons de ronda: esbargiment i cohesió d'un grup». *Festes de Primavera*. QDC, 5. Reus, 1985; Mataró, juliol 1985, p. 3-4.
- GARROFERS, Els, *Quadern d'Introducció al flabiol*. Mataró, Els Garrofers, 1985.
- En Quirze Perich, flabiolaire*. Barcelona, Alta Fulla, 1987.
- GRUP DE RECERCA FOLKLÒRICA D'OSONA, *El folklore de Rupit-Pruït*. I. *Cançoner*. Vic, Eumo, 1983.
- «El ball dels Nyetus». *Fulls de treball de Carrutxa*, núm. 17. Reus, primavera 1984.
- «Les festes de Sant Joan o la captiva». *Colt*, 2a època, núm. 2-3 (1982-83), p. 23-27.
- IBERN, Pere M., «Notas sobre la cornamusa en Cataluña». *Revista de Folklore*, núm. 45. Valladolid, 1984, p. 75-79.
- IGLÉSIES, Josep, *Jocs tradicionals de brivalla i de joventut de Reus*. Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1977.
- JORBA, Manuel, «Transmissió i significació del Cançoner». *Revista Musical Catalana*, núm. 26. Barcelona, desembre 1986, p. 22-23.
- LEÓN, Jordi, *Exercicis de mecanisme per a flabiol i tamborí*. Barcelona, Boileau, 1985.
- MASSOT i MARTÍ, Xavier, *Cultura Popular a Lleida, 1150-1950*. Quaderns de divulgació ciutadana, núm. 6. Col·lecció La banqueta. Lleida, Ajuntament de Lleida, 1986.
- MASSOT i MUNTANER, J.; PUEYO, S.; MARTORELL, O., *Els Segadors. Himne nacional de Catalunya*. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983.
- MENETRIER, B.; IBERN, P.; CABALLÉ, I.; BAYER, X.; MACAYA, A.; FERRÉ, G., «Dossier Cornamusa catalana, II». *Fulls de Treball de Carrutxa*, núm. 15-16. Reus, tardor 1983.
- MITJANS, Rafael; SOLER, Teresa, «Sobre els flabiolaires d'Arbúcies i el seu rodal». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 23. Mataró, juliol 1985, p. 3-4.
- MORANT i CLANXET, Jordi, *Història dels castells. (Tarragona i les comarques castelleres)*. Tarragona, 1976.
- ORRIOLS, Xavier; ROIG, Francesca, *Tonades populars a l'Arxiu de Santa Maria*. Vilanova i La Geltrú, Palmera, 1985.
- PALOMAR, Salvador, «El ball de Valencians a les muntanyes de Prades». *Fulls de Treball de Carrutxa*, núm. 15-16. Reus, tardor 1983, p. 3-13.

- PALOMAR i ABADIA, Salvador, «La capta de Sant Nicolau al poble de Cabassers (Priorat)». *Fulls de Treball de Carrutxa*, núm. 18. Reus, primavera 1985.
- PLANAGUMÀ, Teresa, «Penúltimes notes de Beget». *Gra de Fajol*, núm. 2. Olot, octubre 1980, p. 29-35.
- REIG i VERDAGUER, Ramon, *Un segle i mig de notes musicals. Memòries*. Barcelona, Pòrtic, 1975.
- ROIG, Francesca; ARNELLA, Jaume, *Mètode de gralla*. Vilanova i La Geltrú, Palmar, 1982.
- SERRA, Joaquim, *Tractat d'instrumentació per a cobla*. Barcelona, Climent, 1974.
- SOLANA i VALLS, Ricard, *Llibre dels Gegants i altres entremesos de Reus*. Reus, Carrutxa, 1987.
- TOMÀS i CUCURULL, Jordi, *El sac de gemecs*. La Rovira Roja, 1984.
- VIVANCOS i CALVET, Joan, *Contribució a l'estudi de l'acústica*. Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya, 1981.

DISCOGRAFIA

- Reputicànticus. Cançons d'amor i de gresca recollides a Olot*. D-3.023. Barcelona, CARDISC, 1981.
- La Patum de Berga*. AHMC 10/83. EDIGSA. Barcelona, 1969.
- Trobada amb els acordionsites del Pirineu*. L8 TP271. Barcelona, AUVI, 1981.
- Canten els vells del Pirineu*. L7 450. Barcelona, AUVI, 1982.
- Festa Major de Vilafranca del Penedès*. Grallers de Vilafranca; Colla de Mar. LP-10005. Martana. Barcelona, 1986.
- Ball de gralles*. Els Vernets, Grallers de Vilafranca; Grallers de Santa Madrona de Vilanova. 20.1334. Barcelona, A. Sarrià, 1987.

1. 2. Illes Balears

BIBLIOGRAFIA

- AGUILÓ, Marià, *Cançonetes mallorquines recollides per Marià Aguiló*. Introducció, transcripció i notes per Josep MASSOT i MUNTANER. Vol. I. Biblioteca Folkliòrica Barcino, núm. 19. Barcelona, Barcino, 1985.
- ARTIGUES, Toni, *Xeremiers. Manual de xeremies, fobiol i tamborí*. Cort, Palma de Mallorca, 1982.
- «Tonades dels xeremiers mallorquins». *Fulls de Treball de Carrutxa*, núm. 17. Reus, Carrutxa, primavera, 1984.
- BALANZÓ, Fèlix, «De l'actualitat d'un vell fer: glosar». *Mirall de glaç*. Terrassa, primavera 1983, p. 38-48.
- «Lloc i funció de la poesia oral. Contribució al seu estudi lingüístic». *Randa*, núm. 16. Mallorca, 1984.
- CAMPS i MERCADAL, Francesc (Francesc d'Albranca), *Cançons Populars Menorquines*. Edició i estudi a cura de Xavier MOLL. Col·lecció Capcer, núm. 7. Menorca, Institut Menorquí d'Estudis; Entitat Local d'es Migjorn Gran, 1987.

- CRIVILLÉ i BARGALLÓ, Josep, «Una encuesta etnomusicològica a las Islas Pitiusas: Ibiza y Formentera». *Revista de Musicología*, vol. III. 1980, núm. 1-2, Sociedad Española de Musicología, Madrid, 1982, p. 5-32.
- ESTARELLES PASCUAL, Andreu, *L'essència de Mallorca. Recull de costums i tonades*. Palma de Mallorca, Caixa de Balears «Sa Nostra», 1985.
- GALMÉS i CAMPS, Llorenç, *Cançons i balls de Menorca*. Menorca, Nura, 1983.
- GINARD BAUÇA, P. Rafael, *Cançoner popular de Mallorca*. 4 vol. Pròlegs de Francesc de B. MOLL. Mallorca, Moll, 1966-1975.
- JANER MANILA, Gabriel, *Sexe i cultura a Mallorca: el cançoner*. Mallorca, Moll, 1980.
- LÓPEZ CASANOVAS, Joan F., «Estudi del cançoner popular menorquí». *Quaderns de Folklore*, núm. 8. Ciutadella, Col·lectiu Folklòric de Ciutadella, 1982, p. 10-24.
- MARÍ, Isidor, *Notes sobre la música tradicional d'Eivissa i Formentera*. Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs, 1985. Estudis breus, 3.
- MARÍ i MAYANS, Isidor, «Les cobles sobre un naufragi de l'any 1460, en la tradició oral d'Eivissa». *Mayurqa*, núm. 17. Palma de Mallorca, Facultat de Filosofia i Lletres de Palma de Mallorca, 1980.
- MASSOT i MUNTANER, Josep, «Bibliografia de la cançó popular mallorquina», *Randa*, núm. 12. Mallorca, 1981, p. 223-235.
- MASSOT i PLANES, Josep, *Cançoner musical de Mallorca*. Edició a cura de Baltasar BIBILONI i LLABRÉS i de Josep MASSOT i MUNTANER. Palma de Mallorca, Caixa de Balears, «Sa Nostra», 1984.
- MERCADAL BAGUR, Deseado, *El folklore musical de Menorca*. Palma de Mallorca, Caja de Ahorros de Baleares, «Sa Nostra», 1979.
- MOLL, Francesc de Borja, «Del tabú eròtic en la lexicografia i en el folklore». *Revista de Dialectologia y Tradiciones Populares*, vol. XXXII. Madrid, 1976, p. 349-358.
- MOLL i CAMPS, Xavier, «Sobre l'edició del recull de cançons populars menorquines de Francesc Camps i Mercadal». *Revista de Menorca*. Publicació de l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó. Maó, 1er trimestre de 1988, p. 79-85.
- PLANELLS, Victori, «Cultura popular sonora d'Eivissa». *Quaderns de Folklore*, núm. 8. Ciutadella, Col·lectiu Folklòric de Ciutadella, 1982, p. 3-9.
- RIERA ESTARELLES, Antoni, *Cent i tantes tonades tradicionals de Mallorca*. Palma de Mallorca, Moll, 1988.
- SCHMITT, Stephan, *Arbeitslieder auf Mallorca*. Verlegt bei Hans Schneider, Tutzing, 1984.
- VALRIU i LLINÀS, Caterina, «Dona i cançoner». *Affar*, núm. 1. Revista dels Departaments de Català. Mallorca, Facultat de Filosofia i Lletres, 1981, p. 145-153.

DISCOGRAFIA

- Tonades i música de Llevant*. AUDIOFON. L-1124. Barcelona, 1982.
- Cançons casolanes i del camp de Mallorca*. Llobí, 1972.

1.3. País Valencià

BIBLIOGRAFIA

- BATALLER CALDERÓN, Josep, *Els jocs dels xiquets al País Valencià*. València, ICE de la Universitat de València, 1979.
- BLASCO, Joan A., *Método de dulzaina*. València, Piles, 1981.
- Cinquantenari de la Coronació de la Verge de la Salut*, programa de festes. Algemés, 1975.
- CLIMENT BARBER, Josep, *Cançoner valencià*. València, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Valencia, 1976.
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *Cançoneret valencià de Nadal*. València, 1960.
- *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*. 4 vol. València, 1966-1982.
- SEGÚ, Salvador, «Por las rutas de nuestro folklore musical». Sèrie d'articles publicats al diari *Levante*. València, 1975-1978.
- *Cancionero de la Provincia de Alicante*. Alacant, Diputación Provincial de Alicante, 1974.
- *Cancionero alicantino*. Valencia, Piles; Instituto de Estudios Alicantinos; Diputación Provincial de Alicante, 1978.
- Con la colaboración de María Teresa Oller, José Luis López, Fermín Pardo y Sebastián Garrido, *Cancionero musical de la provincia de Valencia*. València, Institución Alfonso el Magnánimo; Diputación Provincial de Valencia, 1980.
- SEGÚ, S.; OLLER, María T.; PARDO, F.; JESÚS-MARÍA, J. A., *Danzas de Titaguas*. Cuadernos de música folclórica valenciana, segunda época. València, 1979.
- SEGÚ, S.; PARDO, Fermín, *Danzas del Corpus valenciano*. Cuadernos de Música Folclórica Valenciana, segunda época. Valencia, 1978.

DISCOGRAFIA

- La dolçainà*. Joan Blasco. Edigsa, CM 4452. 1979.
- Cants d'estil. Josepa Blasco i Josep Aparicio «Apa»*. Valdisc, VAL. C-013. 1986.
- Fonoteca de Materials*. Col·lecció Tallers de Música Popular, 20 vol. Coordinació: Vicent Torrent. València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, 1985-1988.

1.4. Altres territoris catalans

BIBLIOGRAFIA

- MARTÍ i PÉREZ, Josep, *L'Alguer. Kulturanthropologische Monographie einer sardischen Stadt*. Berlín, Dietrich Reimer, 1986.
- QUINTANA, Artur, «Materials per al coneixement de la literatura popular catalana a Aragó». *Estudis de llengua i literatura catalanes*, vol. III. Miscel·lània a Pere Bohigas, 1. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981, p. 243-265.

2. Països Castellans

BIBLIOGRAFIA

- ALONSO CORTÉS, Narciso, *Villancicos y representaciones populares en Castilla*. Valladolid, Institución Cultural Simancas, 1982.
- ALONSO PONGA, J. L.; DRÉGUEZ AYERBE, A., *Etnografía y folklore de las comarcas leonesas. El Bierzo*. León, Ediciones leonesas, 1984.
- ALVAR, Manuel, *El Romancero. Tradicionalidad y pervivencia*. Barcelona, Planeta, 1970.
- BARJA IGLESIAS, Ángel, *Canciones populares del reino de León*. Col. España: canto y poesía. Madrid, Alpuerto, 1982.
- CARRIL RAMOS, Ángel, *Canciones y romances de Salamanca*. Salamanca, Librería Cervantes, 1982.
- *Suerte varia de coplas y tonadas recogidas y cantadas en la provincia de Salamanca*. Salamanca, Gráficas Varona, (s. a.).
- CATALÁN, Diego, *Por campos del Romancero. Estudios sobre la tradición oral moderna*. Madrid, Gredos, 1970.
- «Los modos de producción y «reproducción» del texto literario y la noción de apertura». *Homenaje a Julio Caro Baroja*. Madrid, 1978, p. 245-270.
- CID, Jesús Antonio, «Scmiótica y diacronía del "discurso" en el Romancero tradicional: "Belardos y Valdinos", "El Cid pide parias al moro"». *Revista de Diálectología y Tradiciones Populares*, vol. XXXVII. Madrid, 1952, p. 57-92.
- DÉBAX, Michelle, *Romancero*. Madrid, Alhambra, 1982.
- DÍAZ, Joaquín, *Cien temas infantiles*, Valladolid, Centro castellano de estudios folklóricos, 1981.
- *Romances, canciones y cuentos de Castilla y León*. Col. Nueva Castilla, núm. 2, Castilla, Valladolid, 1982.
- *Otros cien temas infantiles*. Valladolid, Centro castellano de estudios folklóricos, 1982.
- *Cancionero del Norte de Palencia*, I. Palencia, Instituto Tello-Téllez, 1983.
- *Instrumentos populares*. Col. Cuadernos Vallisoletanos, núm. 5. Valladolid, Obra Cultural de la Caja de Ahorros Popular, 1986.
- *Danzas y bailes*. Col. Cuadernos Vallisoletanos, núm. 45. Valladolid, Obra Cultural de la Caja de Ahorros Popular, 1988.
- DÍAZ, Joaquín; ALONSO PONGA, José Luis, *Autos de Navidad en León y Castilla* León, Santiago García, 1983.
- DÍAZ, Joaquín; DÍAZ VIANA, Luis, *Romances de Castilla y León*, Wisconsin, Universidad de Madison, Seminario de Estudios Medievales, 1981.
- *Cancionero del Norte de Palencia*, II. Palencia, Instituto Tello-Téllez, 1983.
- *Romancero tradicional soriano*, I y II. Col. Temas sorianos, núm. 7 y 8. Soria, Diputación Provincial, 1983.
- DÍAZ VIANA, Luis, *Rito y tradición oral en Castilla y León*. Colección Ámbito Castilla y León, núm. 21. Valladolid, Ámbito, 1984.

- DÍAZ VIANA, LUIS; VAL, José Delfín; y DÍAZ, Joaquín, *Catálogo folklórico de la provincia de Valladolid*. 5 vol. Valladolid, Institución Cultural Simancas, 1978-1982.
- Etnología y folklore en Castilla y León*. Colección de estudios de etnología y folklore, núm. 2. Coordinación: Luis Díaz Viana. Valladolid, Junta de Castilla y León. Consejería de Educación y Ciencia, 1986.
- FERNÁNDEZ LUANA, Federico; DIEGUEZ AYERBE, Amador, *Cancionero berciano*. Ponferrada, Instituto de Estudios Bercianos, 1977.
- GARCÍA MATOS, M.; CRIVILLÉ i BARGALLÓ, J., *Cancionero Popular de la Provincia de Cáceres*. Barcelona, Instituto de Musicología, CSIC, 1982.
- HIDALGO MONTOYA, Juan, *Cancionero de las dos Castillas*. Madrid, A. Carmona, 1971.
- *Cancionero de Andalucía*. Madrid, A. Carmona, 1971.
- KATZ, Israel J., «The traditional Folk Music of Spain: Explorations and Perspectives». *Yearbook of the International Folk Music Council*, 6 (1974), p. 64-85.
- LARREA PALACÍN, Arcadio de, *El Flamenco en su raíz*. Madrid, Editora Nacional, 1974.
- *Guía del Flamenco*. Madrid, Editora Nacional, 1975.
- LEDESMA, Dámaso, *Folklore o cancionero salmantino*. Salamanca, Diputación Provincial, 1971.
- LLOP, Francesc; ÁLVARO, M. del Carmen, *Campanas y campaneros*. Colección Páginas de Tradición, núm. 3. Salamanca, Diputación Provincial, 1987.
- MAGADÁN CHAO, Pilar, *Notas sobre la canción popular salmantina*. Salamanca, 1982.
- MANZANO, Miguel, *Cancionero de folklore zamorano*. Madrid, Alpuerto, 1982.
- MARAZUELA ALBORNOS, Agapito, *Cancionero segoviano*. Madrid, Grafispania, 1964.
- MARE, Rafael, *Catálogo del Museu Internacional de la gaita*. Gijón, 1970.
- MERCADO, José, *La seguidilla gitana*. Madrid, Taurus, 1982.
- PALACIOS GAROZ, Miguel, *Introducción a la música popular castellana y leonesa*. Segovia, Junta de Castilla y León; Ayuntamiento de Segovia, 1984.
- PAYNO, Luis A.; ZARCEÑO, Lydia, *Mapa de instrumentos populares en Castilla y León*. Col. Temas didácticos: Serie documental, núm. 1. Valladolid, Centro Etnográfico de Documentación; Diputación de Valladolid, 1987.
- RÍO VELASCO, Justo del, *Danzas típicas burgalesas (Tradiciones y costumbres)*. Burgos, Hijos de S. Rodríguez, 1959.
- RÍOS RUIZ, Manuel, *Introducción al Cante Flamenco*. Madrid, 1972.
- SÁNCHEZ DEL BARRIO, A., *Danzas de Palos*. Temas didácticos de Cultura Tradicional, núm. 2. Centro Etnográfico de Documentación Provincial, Valladolid, 1986.
- TRAFERO, Maximiliano; SIEMENS HERNÁNDEZ, Lothar, *La pastorada leonesa. Una pervivencia del teatro medieval*. Madrid, Sociedad Española de Musicología, 1982.
- VILLALBA i MUÑOZ, Luis; FERNÁNDEZ i FERNÁNDEZ NÚÑEZ, Manuel, *Cantos populares leoneses*. Madrid, Santa Fe, 1909.

DISCOGRAFIA

Tecnosaga.

«Serano». Movieplay.

«Cantes del pueblo». Sonifolk.

3. Euskadi

BIBLIOGRAFIA

- AMURIZA, Xabier, *Laurehun herri. Mila bertso berri*. Donostia, Elakr, 1982.
- ANSORENA MINER, José I., «Problemática actual del Txistu», *Cuaderno de Sección Folklore*, 1. Donostia, Eusko Ikaskuntza - Sociedad de Estudios Vascos, 1983, p. 141-143.
- ARANA MARTIHA, José Antonio, *Elai-Alai*. Gernika, Kultur Elkartea, 1977.
- *Música vasca*. Biblioteca Musical del País Vasco, 1. Bilbao, Caja de Ahorros Vizcaína, 1976.
- ARRARAS, F., *Danzas e indumentaria de Navarra*: Merindad de Sangüesa (1983); Merindad de Pamplona (1987). Pamplona, Diputación Foral de Navarra.
- BAGÜÉS, Jon, «Las orquestas populares en Euskal Herria», *Cuaderno de Sección Folklore*, 1. Donostia, Eusko Ikaskuntza - Sociedad de Estudios Vascos, 1983, p. 219-239.
- BARANDIARAN, Gaizka, *Danzas de Euskal Herri*. San Sebastián, Ediciones Vascas, 1980.
- BARRENETXEA, J. M., *Apuntes de txistu*. Galdacano, 1984.
- *Alboka: Entorno folklórico*. Lecároz, Archivo P. Donostia, 1976.
- *La alboka y su música popular vasca*. Estella, 1986.
- DORRONSORO, Joanito, *Bertsotan. 1789-1936*. Bilbao, Gipuzkoako Ikastolen Elkartea, 1981.
- *Bertsotan. 1936-1980*. Donostia, Gipuzkoako Ikastolen Elkartea, 1988.
- ETXABURU, L., *Ondarroako dantzak*. Ondarroa, 1980.
- ETXEBARIA, J. L., *Bizkaiko dantzak*. Bilbao, C. A. V., 1984.
- *Danzas de Bizkaia*. Bilbao, 1983.
- FLAMARIQUE; CONDON, *La jota en Tafalla*. Tafalla, Patronato de Cultura, 1987.
- GUILCHER, J. M., *La tradition de danse en Béarn et Pays Basque Français*. Paris, Maison des Sciences de l'Homme, 1984.
- JORDA, E., *De canciones, danzas y músicos del País Vasco*. Bilbao, La Gran Enciclopedia Vasca, 1978.
- LAMARCA, H., *La danza folklórica vasca como vehículo de la ideología nacionalista*. Baiona, Elkar, 1977.
- LAKARRA, J.; BIGURI, K.; URGELL, B., *Euskal baladaren azterketa eta antología*. 2 vol. San Sebastián, Hordago, 1983.
- MUJICA, L. M., *Euskal lirika tradizionala*. 4 vol. San Sebastián, Haranburu, 1985.
- OLAZARAN DE ESTELLA, P. Hilario, *Tratado de txistu y gaita*. Pamplona, Diputación Foral de Navarra, 1972.
- URBELTZ, J. A., *Dantzak: Notas sobre las danzas tradicionales de los Vascos*. Caja Laboral Popular, 1978.

DISCOGRAFIA

Elkar.

4. Galícia i Portugal

BIBLIOGRAFIA

- BAY i GAY, J.; TORNER, E. M., *Cancionero Gallego*. La Coruña, Fundación P. Barrié de la Maza, 1973.
- FOXO, Xosé Lois, *Os segredos da gaita*. Ourense, Escola Provincial da Gaitas; Excma. Deputación Provincial de Ourense, 1986.
- PURCELL, Joanne B., «Sobre o Romancero Portugués: Continental, Insular e Transatlántico. Una Recolha Recente». *1er. Coloquio Internacional: El Romancero en la tradición oral moderna*. Vol. I. Edición a cargo de Diego Catalán y de Samuel G. Armistead con la colaboración de Antonio Sánchez Romeralo. Madrid, Cátedra Seminario Menéndez Pidal; Rectorado de la Universidad de Madrid, 1972.
- RIVAS TROITIÑO, X. M., *O Gaitero de Soutelo*. La Coruña, 1977.
- SCHUBARTH, Dorotheé; SANTAMARINA, Antón, *Cancioneiro Galego de Tradición Oral*. La Coruña, Fundación P. Barrié de la Maza, 1982.

DISCOGRAFIA

Edigal.

5. Altres ètnies

BIBLIOGRAFIA

- BERTRAND, Guy; MENETRIER, Bernard, *Instruments de musique populaires traditionnels en Gascogne*. Collection Ensemble Multi-media, núm. 21. Toulouse, Centre Régional de Documentation Pédagogique, 1982.
- Es gascons e era musica*. Vielha, Musèu dera Val d'Aran, 1988.

6. Àmbit hispànic

BIBLIOGRAFIA

- CARO BAROJA, Julio, *Ensayos sobre la cultura popular española*. Madrid, editorial Dosbe, 1979.
- La estación del amor. Fiestas populares de mayo a San Juan*. Col. La otra historia de España, 3. Madrid, Taurus, 1979.
- El estío festivo. Fiestas populares del verano*. Col. La otra historia de España, 10. Madrid, Taurus, 1983.
- CRIVELLÉ i BARGALLÓ, Josep, «La etnomusicología: sus criterios e investigaciones. Necesidad de esta disciplina en el tratamiento de toda música de tradición oral». *Actas del I Congreso Nacional de Musicología*. Zaragoza, 1981.

- El folklore musical*. Historia de la música española, 7. Madrid, Alianza Música, 1983.
- «Sistemas, modos y escalas en la música tradicional española. Notas para un estudio». *Revista de Folklore*, núm. 6. Valladolid, 1981, p. 3-10.
- CUNNINGHAM, Martin; LARREA PALACÍN, Arcadio de, «Spain: Folk Music». *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 1980.
- Romancero tradicional de las lenguas hispánicas (Español - portugués - catalán - sefardí)*. Colección iniciada por R. Menéndez Pidal i M. Goyri, continuada por D. Catalán, editor general, i J. A. Cid i A. Valenciano. 12 vol. Madrid, Gredos; Universidad Complutense de Madrid; Seminario «Menéndez Pidal», 1969-1985.
- Fuentes para el estudio del romancero: Serie ultramarina / Serie Sefardí / Serie Luso-Brasileira / Colecciones regionales peninsulares de los siglos XIX y XX*. 12 vol. Madrid, Gredos; Universidad Complutense de Madrid; Seminario «Menéndez Pidal», 1969-1986.
- Archivo internacional electrónico del romancero (AIER)*. 2 vol. Edició a cura de S. H. Petersen. Madrid, Gredos, UCM, S. «Menéndez Pidal», 1982.
- El Romancero Pan-Hispánico. Catálogo General Descriptivo (CGR)*. A cura de D. Catalán, amb la col·laboració de L. A. Cid, B. Mariscal, F. Salazar, A. Valenciano, S. Robertson. Madrid, Gredos; UCM, S. «Menéndez Pidal», 1980, 3 vol.

DISCOGRAFIA

Magna Antología del Folklore Musical de España

Interpretada por el pueblo español. Realizador: Profesor Manuel García Matos. Bajo los auspicios del Consejo Internacional de la Música (UNESCO). 17 LP. Madrid, Hispavox, 1979.

Guimbarda. «La Voz Antigua».

Festes de Gràcia, a Maó (Menorca. Illes Balears. Països Catalans). Bertomeu Deià, «Mevis», sonant el fabiol i tambori, durant la cercavila amb els caixers i els cavallers, abans d'*es jaleo*, amb els cavalls. Maó, 8 de setembre de 1988. (Fotografia: Gabriel Ferré i Mercè Ferrer-Argote)